

ZAMOJSKI PÓŁROCZNIK WYBORCZY

Zamość 2016 rok

Redakcja publikacji: *Teresa Renata Bodys*
Anna Chrzan

Teksty: *Stefan Jaworski, Ferdynand Rymarz, Beata Tokaj, Teresa Renata Bodys*

Okładka, projekt i opracowanie graficzne: *Elżbieta Gnyp*

Zdjęcia: *Bogdan Cabaj*
Skład i opracowanie reprodukcji zdjęć: *Bogdan Cabaj*
Korekta: *Pracownicy Delegatury KBW w Zamościu*

Copyright by - Delegatura KBW w Zamościu

Wydawca: Delegatura Krajowego Biura Wyborczego w Zamościu
22-400 Zamość, Partyzantów 3, tel. 84 6384703, fax. 84 6384703
www.zamosc.kbw.gov.pl, e-mail: zam-biuro@kbw.gov.pl

ISSN 2450-1077
Zamość, 2016 r.

22-400 Zamość, ul. Partyzantów 61, tel./fax 84 6271916
Druk: **ATTYLA s.j.** www.attyla.eu, e-mail: drukarnia@attyla.eu

W czwartym numerze „Zamojskiego Półrocznika Wyborczego” prezentujemy Państwu wydarzenia wyborcze drugiego półrocza 2016 roku, które miały miejsce w kraju. Szczególną uwagę staramy się poświęcić tym zdarzeniom, które dotyczą obszaru nadzoru Komisarza Wyborczego w Zamościu.

Rok 2016 był rokiem jubileuszowym dla świata wyborczego, obchodziliśmy 25 - lecie prawa wyborczego w Polsce oraz powołania stałych organów wyborczych: Państwowej Komisji Wyborczej i komisarzy wyborczych. Dlatego też publikujemy wystąpienia byłych Przewodniczących Państwowej Komisji Wyborczej Sędziego Pana Stefana Jaworskiego oraz Sędziego Pana Ferdynanda Rymarza zaprezentowane na Zamku Królewskim w Warszawie podczas uroczystej Konferencji z okazji ćwierćwiecza demokratycznych wyborów w Polsce w dniu 23 czerwca 2016 r. traktujące o historii prawa wyborczego, kształtowaniu się struktur wyborczych i roli sędziów w tworzeniu apolitycznych organów wyborczych poczynając od 1990 roku. Polecamy Państwu artykuł autorstwa Szefa Krajowego Biura Wyborczego i Sekretarza PKW Pani Beaty Tokaj poświęcony roli edukacyjnej Państwowej Komisji Wyborczej oraz komisarzy wyborczych na terenie całego kraju a także informacje o stanie lokali wyborczych i zakresu ich dostosowaniu dla potrzeb wyborcy z różnymi niepełnosprawnościami oraz o pracach Państwowej Komisji Wyborczej podejmowanych w celu określenia czytelnych i dostępnych wszystkim wyborcom kart do głosowania. Stałe działy naszego Półrocznika to Kalendarium czynności Komisarza Wyborczego - obecnie za drugie półrocze 2016 roku oraz wykaz aktów prawnych o problematyce wyborczej obowiązujących na dzień 31 grudnia 2016 r.

Oddając Państwu kolejny numer naszego wydawnictwa żywimy przekonanie, że Półrocznik zyskuje powiększający się kręgu czytelników - naszych wyborców oraz wpisuje się na stałe do wydawnictw o tematyce wyborczej.

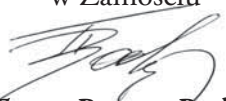
Zapraszamy do lektury „Zamojskiego Półrocznika Wyborczego”.

Dyrektor Delegatury
Krajowego Biura Wyborczego w Zamościu

Anna Chrzan

Komisarz Wyborczy
w Zamościu

Teresa Renata Bodys

Zamość, lipiec - grudzień 2016 rok

Stefan Jaworski

Przewodniczący Państwowej Komisji Wyborczej
w okresie: 30 marca 2010 r. - 1 grudnia 2014 r.

Wystąpienie zaprezentowane na Konferencji z okazji 25 - lecia demokratycznego prawa wyborczego i organów wyborczych w Polsce, Warszawa - Zamek Królewski, 23 czerwca 2016 r.

Jubileusz 25 - lecia utworzenia Państwowej Komisji Wyborczej jako stałego najwyższego organu wyborczego i Krajowego Biura wyborczego jako jej organu wykonawczego stanowi znakomitą okazję do zastanowienia się nad znaczeniem tego faktu dla budowy ustroju Rzeczypospolitej Polskiej jako demokratycznego państwa prawnego, którego zasadniczym filarem są wolne i uczciwie przeprowadzane wybory.

Zasadnicze znaczenie dla sprawnego funkcjonowania jakiegos organu państwowego ma stworzenie dla niego właściwej struktury prawnej. Oczywiście, jeżeli stan prawny jest w miarę stabilny i nie dochodzi do permanentnych nowelizacji, które destabilizują utarte działania organu i zachowania obywateli. Sądzi się, że prawidłowo ustalony model, jasno nakreślone zadania, właściwe i precyzyjnie skonstruowane narzędzia realizacyjne, odpowiednie środki finansowe i dobra kadra to z reguły wystarczające środki dla zapewnienia poprawnego funkcjonowania takiej instytucji. Nasuwa się więc nieodparte pytanie, czy takie parametry funkcjonowania instytucji państwowej sprawdziły się w przypadku PKW jako organu wyjątkowo skonstruowanego nawet na tle systemów organów wyborczych w skali europejskiej a nawet światowej. Istotnym elementem tego systemu jest to, że w skład stałego centralnego organu wyborczego wchodzi niezawisli, apolityczni sędziowie wspomagani przez apolityczny aparat urzędniczy KBW.

Doświadczenie 25 lat działalności PKW i KBW dowodzi, że sama poprawna struktura prawna jest dalece niewystar-

czająca. Ważne jest przede wszystkim to, w jakim środowisku politycznym i społecznym działają takie wrażliwe instytucje państwowe, czy zapewnia im się odpowiednie warunki techniczne, czy kadra urzędnicza jest właściwie nagradzana, czy setki tysięcy społeczników, członków obwodowych komisji wyborczych otrzymuje godziwe diety i mają warunki techniczne umożliwiające sprawne wykonywanie obowiązków. Niestęchanie ważne jest, aby taka instytucja miała należyty prestiż w środowiskach politycznych i społecznych, a jej decyzje, opinie i czynności cieszyły się zaufaniem innych organów państwowych, polityków i zwykłych obywateli, a także mediów. Przez wiele lat PKW i KBW przeprowadziły kilkadziesiąt ogólnokrajowych akcji wyborczych i referendalnych uznanych przez Sąd Najwyższy za ważne pomimo drobnych potknięć z winy człowieka, bądź techniki, które nie zawsze daje się przewidzieć i wyeliminować. Nadzorowały także kilkaset tysięcy akcji na szczeblu

lokalnym, a przypadki unieważnienia ich wyników były sporadyczne. Uznanie przez świat polityczny ważności i uczciwości przeprowadzanych wyborów stało się w Polsce stałym elementem kultury politycznej. Nikomu prawemu i rozsądnemu nie przychodziło do głowy, aby publicznie i w mediach podważać uczciwość organów wyborczych, bezzasadnie zarzucać im fałszerstwa wyborcze i stygmatyzować słownie setki tysięcy uczciwych członków polskich organów wyborczych.

W takich okolicznościach w dniu 31 marca 2010 roku, na podstawie jednogłośnej woli moich kolegów, miałem zaszczyt objąć funkcję Przewodniczącego Państwowej Komisji Wyborczej. Naszym celem było kontynuowanie wszystkich dobrych praktyk i działań zmierzających do utrzymania wysokiego prestiżu Państwowej Komisji Wyborczej i polskich organów wyborczych, a przede wszystkim przygotowywanie i organizowanie wyborów i referendum ogólnokrajowych, kontrola finansowania partii politycznych i akcji wyborczych, współdziałanie z innymi organami państwowymi w wcześniejszym przygotowaniu aktów wykonawczych do ordynacji wyborczych, prowadzenie analiz funkcjonowania prawa wyborczego i zgłaszanie najwyższym władzom państwowym konieczności zmian, współdziałanie z parlamentem w przygotowaniu kodyfikacji prawa wyborczego, współdziałanie z ośrodkami naukowymi, a przede wszystkim z centrami studiów wyborczych w Toruniu i Łodzi w zakresie rozwoju doktryny prawa wyborczego i popularyzowania prawa wyborczego, rozwijania współpracy międzynarodowej, poprawy bazy technicznej organów wyborczych.

Wkrótce po objęciu tej funkcji nastąpiły wydarzenia, które wstrząsnęły gmachem Rzeczypospolitej. W dniu 10 kwietnia 2010 roku w katastrofie samolotu z delegacją państwową pod Smoleńskiem zginął Prezydent Rzeczypospolitej Lech Kaczyński, oraz znaczna część elity ówczesnej władzy. Z uwa-

gi na opróżnienie urzędu Prezydenta RP zaszła konieczność przeprowadzenia przedterminowych wyborów na ten urząd. Czynności przygotowawcze do wyborów wyznaczonych przez Marszałka Sejmu na dzień 20 czerwca przeprowadzono w atmosferze żałoby, jak też utrudnień wywołanych ogromną powodzią, która sparaliżowała znaczne regiony kraju. Pomimo tych kłopotów organy wyborcze oraz organy samorządu gmin sprawnie przygotowały całą infrastrukturę wyborczą jak lokale, urządzenia techniczne, obwodowe komisje wyborcze, oraz wszystkie wymagane procedurą wyborczą czynności. Wybory (w dwóch turach) przebiegły sprawnie, a wyniki drugiej tury ogłoszono 5 lipca 2010 roku. Na Prezydenta RP wybrano Bronisława Komorowskiego. Uroczysta ceremonia wręczenia elektowi uchwały PKW o wyborze odbyła się na Zamku Królewskim.

Jesienią tamtego roku Prezes Rady Ministrów zarządził powszechne wybory samorządowe (21 listopada pierwsza tura, 4 grudnia druga tura). Wybory te - zawsze trudne pod względem organizacyjnym (4 wybory w ciągu jednego dnia) - zostały przeprowadzone sprawnie, a obwieszczenie o wynikach wyborów w skali kraju PKW ogłosiła 24 listopada (pierwsza tura), i 5 grudnia 2010 roku (druga tura). Dodać należy, że poszczególne komisje terytorialne i komisarze wyborczy ogłosili wyniki wcześniej, bezpośrednio po ustaleniu wyników na swoim terenie.

Początek roku 2011 to uchwalenie przez Sejm w dniu 5 stycznia Kodeksu wyborczego, który ujednolicił przepisy wyborcze regulujące wybory do Sejmu, do Senatu, na urząd Prezydenta RP, do Parlamentu Europejskiego i wybory samorządowe. Poza regulacją kodeksową pozostają referenda ogólnokrajowe i lokalne, przy czym w sprawach nieuregulowanych przez ustawy referendalne mają odpowiednie zastosowanie przepisy kodeksu wyborczego. Kodeks wprowadził nowe alternatywne sposoby głosowania (głosowanie korespondencyjne w obwodach za granicą i głosowanie w kraju przez osoby niepełnosprawne), jak też uregulował głosowanie przez pełnomocnika. W pracach ustawodawczych nad kodeksem uczestniczyli przedstawiciele KBW prezentując opinie PKW w przedmiocie poprawności procedur wyborczych i respektowania równych praw wszystkich komitetów wyborczych i ich kandydatów. Po zbadaniu na wniosek grupy posłów zgodności z Konstytucją nowych sposobów głosowania Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że zaskarżone regulacje są zgodne z Konstytucją (K9/11). Należy zauważyć, że uchwalając kodeks ustawodawca miał na uwadze nie tylko ujednolicenie procedur wyborczych na wszystkie wybory, lecz także ustabilizowanie prawa wyborczego, aby wszyscy uczestnicy wyborów znali jego zasadnicze regulacje. Niestety te nadzieje okazały się płonne, gdyż w takim krótkim okresie kodeks doczekał się kilkunastu nowelizacji, a ich końca nie widać.

Jesienne wybory do Sejmu i Senatu Prezydent RP zarządził na dzień 9 października 2011 r. Wybory przeprowadzo-

no już na podstawie nowego Kodeksu wyborczego. Wybory przebiegały sprawnie. PKW obwieściła o wynikach wyborów w dniu 11 października 2011 roku i wręczyła wybranym posłom i senatorom zaświadczenia o wyborze na uroczystości zorganizowanej w Sejmie i Senacie.

Lata 2012 - 2013 to okres koncentracji na nadzorowaniu licznych wyborów i referendum lokalnych (około 1000 rocznie), organizowaniu wspólnie z centrum studiów wyborczych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu corocznych Światowych Dni Wyborów (w każdy pierwszy czwartek lutego), popularyzowaniu prawa wyborczego, uczestnictwie w krajowych konferencjach i sympozjach organizowanych przez inne podmioty oraz kontakty międzynarodowe z organami wyborczymi. Na podstawie dwustronnych porozumień, wymagań wynikających z członkostwa w Stowarzyszeniu Europejskich Urzędników Wyborczych (ACEEEO), współpracy z Ministerstwem Spraw Zagranicznych, Biurem Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka (OSCE) w Warszawie, oraz innymi stowarzyszeniami i fundacjami międzynarodowymi przedstawiciele PKW i KBW uczestniczyli w obserwowaniu różnych akcji wyborczych w Europie, jak też przyjęli delegacje z różnych rejonów świata (Europa, Azja, Afryka), które zapoznały się z naszymi regulacjami wyborczymi, ustrojem organów wyborczych i kontrolą finansowania partii politycznych i akcji wyborczych. Jak się okazuje - nasze rozwiązania systemowe są bardzo atrakcyjne zarówno dla krajów odchodzących od systemów autorytarnych i totalitarnych (na przykład Indonezja, Birma, Libia, Irak, RPA, Gruzja), jak też krajów o ustabilizowanej demokracji (np. Islandia). Trzeba podkreślić, że najbardziej intensywne kontakty utrzymywano z członkami ACEEEO, a sekretarz PKW W. Czaplicki stale uczestniczył w pracach zarządu tego stowarzyszenia od 1991 roku. Zorganizowano dwie konferencje dwustronne, w których uczestniczyły delegacje organów wyborczych w pełnym składzie. W dniu 20 kwietnia 2012 r. PKW i Centralna Komisja Wyborcza Litwy odbyły wspólnie w Wilnie konferencje na temat „Prawo wyborcze a systemy partyjne Litwy i Polski - zagadnienia teoretyczne i praktyczne”. Konferencje kontynuowano w Polsce - w Zamościu w dniach od 16 do 19 czerwca 2013 roku. W dniach 21-22 września 2012 odbyła się w Warszawie wspólna konferencja PKW i Centralnej Komisji Wyborczej Federacji Rosyjskiej na temat „Węzłowe problemy prawa wyborczego w Federacji Rosyjskiej i Rzeczypospolitej Polskiej - rozwiązania prawne i rozwój instytucji prawa wyborczego, w tym nowe techniki i systemy informatyczne”. Konferencje kontynuowano w Moskwie w dniach 23 - 24 maja 2013 roku. Obie konferencje stały na bardzo wysokim poziomie merytorycznym i były przydatne w pracach obu stron. W konferencjach w Wilnie i Moskwie uczestniczyli pracownicy ambasad polskich w tych krajach. Niektórzy politycy i sprzyjające im media skomentowali nieprzychylnie udział PKW w konferencji z CKW Rosji. Niestety nie udało się nam zrealizować planowanej po-

dobnej konferencji z CKW Ukrainy a w dalszej perspektywie, gdyby okoliczności polityczne były sprzyjające, także z CKW w Białorusi. Nie podejmowano natomiast rozmów w tej sprawie z organami wyborczymi pozostałych sąsiadów Niemiec, Czech i Słowacji z uwagi na brak w tych państwach stałych podobnych do naszego najwyższych organów wyborczych.

W dniach 12 - 14 września 2013 roku w Warszawie - pod patronatem Prezydenta RP - odbyła się doroczna 22 Konferencja i Zgromadzenie Ogólne Stowarzyszenia Europejskich Urzędników Wyborczych (ACEEEO) na temat „Zastosowanie technik i narzędzi informatycznych w procedurach wyborczych. Doświadczenia i wyzwania”. Konferencja z udziałem kilkudziesięciu delegacji organów wyborczych, przedstawicieli wyborczych organizacji i fundacji międzynarodowych, oraz wystawców sprzętu nowoczesnych technik wyborczych zakończyła się wielkim sukcesem. Kończąc wątek działalności międzynarodowej PKW należy dodać, że w dniach 14 - 17 października 2013 r. przedstawiciel PKW uczestniczył w inauguracyjnym posiedzeniu Stowarzyszenia Światowych Organów Wyborczych (A-VEB), które odbyło się w Seulu (Korea Południowa). Inauguracyjne posiedzenie stowarzyszenia było poświęcone przede wszystkim współczesnym problemom życia politycznego, to jest oszustwom wyborczym, bezpieczeństwu wyborów i kosztem wyborów.

Rok 2014 to rok wyborów do Parlamentu Europejskiego i powszechnych wyborów samorządowych. Prezydent RP zarządził wybory do Parlamentu Europejskiego na dzień 25 maja 2014 roku. Wybory poprzedziła przeprowadzona z wielkim rozmachem akcja informacyjna o instytucjach Unii Europejskiej i prawie wyborczym do PE. Z inicjatywy PKW, Centrów Studiów Wyborczych w Toruniu i Łodzi, oraz Biura Parlamentu Europejskiego w Warszawie Centrum Studiów Wyborczych UMK w Toruniu przepro-

wadziło poznawcze badania ankietowe wśród młodzieży gimnazjalnej i licealnej w 5 województwach: Łódzkim, Małopolskim, Mazowieckim, Kujawsko - Pomorskim i Pomorskim na temat znajomości instytucji unijnych i prawa wyborczego. Następnie z reguły w miejscowych ośrodkach akademickich zorganizowano spotkania z tą młodzieżą, podczas których uogólniono wyniki badań ankietowych. W spotkaniach uczestniczyli przedstawiciele organizatorów, oraz młodzież i ich nauczyciele.

Majowe wybory do PE przebiegły sprawnie, oficjalne obwieszczenie PKW w skali kraju PKW ogłosiła w dniu 27 maja 2014 roku, a następnie uroczyste w Łazienkach wręczyła zaświadczenie wybranym europarlamentarzystom.

Bezpośrednio po zakończeniu czynności związanych z wyborami do PE podjęto działania przygotowawcze do przypadających jesienią powszechnych wyborów samorządowych, polegające przede wszystkim na opracowaniu przepisów wykonawczych do Kodeksu wyborczego, który w tych wyborach samorządowych miał zastosowanie po raz pierwszy. Z tymi czynnościami łączyła się konieczność dostosowania oprogramowania elektronicznego naszego systemu elektronicznego wspomagającego wybory do nowych przepisów prawa wyborczego. I tu ujawniły się pierwsze niepowodzenia, gdyż doszło do unieważnienia pierwszego przetargu ogłoszonego przez KBW, a w drugim przetargu wygrała jedyna firma, która zgłosiła się do przetargu. KBW jako organizator przetargu nie mógł zignorować jego wyniku i powierzenia zadania takiej firmie, która nie brała udziału w przetargu ale dawałaby największe gwarancje na wykonanie zadania. Przeprowadzone próby systemu elektronicznego wskazywały, że możemy mieć kłopoty z jego sprawnością. Dlatego też przygotowano i przekazano komisarzom oraz terytorialnym komisjom wyborczym wytyczne o trybie postępowania na wypadek niesprawności systemu

elektronicznego, wprowadzający „ręczne sporządzanie dokumentacji wyborczej”.

Prezes Rady Ministrów zarządził wybory na dzień 16 listopada (pierwsza tura). Głosowanie przebiegało sprawnie. Dopiero w toku ustalania wyników wyborów i transmisji danych do komisji szczebla wyższego ujawniła się w wielu ośrodkach w kraju niesprawność systemu elektronicznego. PKW nie miała możliwości podawania do wiadomości publicznej częściowych wyników wyborów, gdyż komisje, które miały kłopoty z zastosowaniem systemu elektronicznego, zrezygnowały z jego stosowania, sporządzały dokumentację papierową i dostarczały ją takim tradycyjnym sposobem dalej. Komisje gminne, powiatowe i wojewódzkie zbierały te protokoły, uogólniały dane i sporządzały protokoły o wynikach głosowania na swoim terenie. Niestety ta procedura poważnie opóźniała dotarcie tych informacji do komisarza wojewódzkiego oraz Państwowej Komisji Wyborczej, które to organy miały zadanie sporządzenia i ogłoszenia obwieszczenia o wyborach w skali województwa i kraju. PKW nie mogła szybko - bo nie dysponowała właściwymi danymi - podać danych o wyborach do wiadomości publicznej, przede wszystkim danych o wyborach do sejmików wojewódzkich i rad powiatów, w których obowiązuje proporcjonalny system wyborczy. Oczekiwanie na szybką informację PKW w tym zakresie było ogromne i uzasadnione, przede wszystkim w świecie polityki. Pojawiły się wówczas nieczne zarzuty o ukrywaniu rzeczywistych wyników i fałszowaniu wyników wyborów. Zarzuty polityków nagłaśniały media, które przepuściły na PKW ostrą krytykę na niespotykaną do tej pory skalę. W takiej atmosferze kalumnii i nagonki komisje cierpliwie ustalały wyniki wyborów na swoim terenie, ogłaszały je i tam, gdzie na szczeblu gminnym zachodziła konieczność przeprowadzania drugiej tury w wyborach na urząd wójta, burmistrza i prezydenta miasta, podejmowały dalsze czynności przygotowawcze. W atmosferze tych nacisków, zarzutów i insynuacji zdarzały się niestety błędy w ustalaniu wyników i poprawnym sporządzaniu dokumentacji wyborczej, do których nie doszłoby w sytuacji spokojnej pracy komisji. PKW ogłosiła obwieszczenia o wynikach wyborów samorządowych (pierwsza tura) dnia 22 listopada 2014 roku, a więc po 6 dniach od dnia wyborów. Obwieszczenie o wynikach drugiej tury ogłosiła 2 grudnia 2014 roku. Można przy okazji przypomnieć, że w wyborach samorządowych 2002 roku z powodu awarii systemu elektronicznego PKW obwieściła wyniki wyborów samorządowych po 12 dniach.

Należy z całym naciskiem przypomnieć, że wybory samorządowe w 2014 r. zostały przeprowadzone prawidłowo i w terminie. Pomimo złożenia wielu protestów do sądów okręgowych wybory do sejmików wojewódzkich i rad powiatów nie zostały nigdzie unieważnione. Przypadki unieważnienia wyborów na szczeblu gminnym były sporadyczne i nie odbiegały od liczby takich unieważnień w poprzednich wyborach samorządowych. Wybrane w toku wyborów samorządowych

2014 r. władze samorządowe podjęły bezpośrednio po wyborach swoje funkcje i pełnią je do dnia dzisiejszego.

Zmasowany atak polityków i mediów na PKW położył się cieniem na prestiżu polskich organów wyborczych. Dotychczasowa atmosfera zaufania i poszanowania została mocno nadwyrężona. Po raz pierwszy na taką skalę przeprowadzono zmasowany atak na instytucję, która uchodziła za jedną z bezcennych zdobyczy demokratycznego przełomu 1989/1990 r. Instytucję obdarzoną zaufaniem w kraju i cieszącą się ogromnym prestiżem za granicą. W atmosferze tych nieuzasadnionych zarzutów, pomimo wielu wyrazów wsparcia zwykłych obywateli, członkowie Państwowej Komisji Wyborczej postanowili zrzec się członkostwa z dniem 2 grudnia 2014 roku, czyli z dniem ogłoszenia ostatecznych wyników wyborów samorządowych 2014 r. Wcześniej PKW przyjęła dymisję złożoną przez szefa Krajowego Biura Wyborczego.

Ferdynand Rymarz

Przewodniczący Państwowej Komisji Wyborczej w latach 1998 -2010

Sędzia Trybunału Konstytucyjnego w latach 1993-2001

Zastępca Prokuratora Generalnego w 1993 r.

Wystąpienie zaprezentowane na Konferencji z okazji 25-lecia demokratycznego prawa wyborczego i organów wyborczych w Polsce, Warszawa - Zamek Królewski, 23 czerwca 2016 r.

25 lat od powołania stałej Państwowej Komisji Wyborczej w składzie sędziowskim, uzmysławia nam, jak wielką drogę przeszły organy wyborcze: od doraźnych, partyjnych i zależnych w PRL, po stałe, demokratyczne, neutralne i niezależne w III Rzeczypospolitej. Skłania również do refleksji, ocen i wspomnień, tym bardziej, że pozostawiłem w tej szacownej instytucji 16 lat swojego zawodowego życia, w tym przez 12 lat na stanowisku przewodniczącego. Proszę zatem mi wybaczyć bardzo osobisty ton mojej wypowiedzi.

Z okazji jubileuszu warto przypomnieć, że pierwsze demokratyczne i wolne wybory w Polsce, 26 lat temu, przeprowadził do rad gmin wiosną 1990 roku Jerzy Stępień, późniejszy sędzia i prezes TK, sprawujący wtedy funkcję Generalnego Komisarza Wyborczego, przy udziale Kolegium w skład którego wchodził sędziowie z najwyższych instancji sądowych. Jesienią tego samego roku doraźnie powołana PKW, w składzie sędziowskim, pod przewodnic-

twem prof. Andrzeja Zolla przeprowadziła wybory na urząd Prezydenta RP, w którym zwyciężcą został legendarny przywódca „Solidarności” - Lech Wałęsa.

Czym dla mnie i moich znakomitych współpracowników była PKW? Oczywiście, doskonale znaliśmy swoje obowiązki zawarte najogólniej w definicji ustawowej: „**PKW jest stałym najwyższym organem wyborczym właściwym w sprawach przeprowadzania wyborów i referendum**”. Mieliśmy naturalnie pełną świadomość tego, że PKW jest istotnym elementem demokratycznego państwa prawa, że odpowiadając za wolne i demokratyczne wybory, przeprowadzane według transparentnych i rzetelnych procedur wyborczych, legitymizuje system demokratycznie wybranych organów państwa w tym: Prezydenta RP i parlamentu.

Swoje zadania postrzegaliśmy jednak szerzej, przez określenie naszej roli jako **gwaranta rządów prawa w procesie wyborczym i strażnika integralności sędziowskiego systemu wyborczego**. Wieloletnia obserwacja publiczna dostarczała dowodów, że nasz system wyborczy nie jest dany raz na zawsze, że wymaga troski i baczenia, by zachodzące zmiany w prawie wyborczym miały zawsze charakter demokratyczny, by nie cofały go wstecz w stosunku do już osiągniętego standardu. Polityka i administracja zawsze mają tendencje do rozszerzania swojego władania bez względu na czas, barwę i ideologię zmieniającej się rzeczywistości. Przecistawianie się tym tendencjom wymaga oczywiście odwagi, ale ta cecha należy do istoty stanu sędziowskiego.

Zupełnie nieuprawnione i pozbawione waloru racjonalności są głoszone niekiedy poglądy o potrzebie zmiany składu najwyższej komisji wyborczej na czynnik polityczny. Pamiętać tu należy o znanej od czasów starożytnego Rzymu zasadzie: „*Nemo iudex in causa sua*” - **Nikt nie powinien być sędzią we własnej sprawie, a to oznacza, że polityk nie powinien uwiarygadniać wyboru innego polityka.** Tym bardziej, że w sytuacji, gdy zwycięscy wyborów otrzymują od sędziów wiarygodne prawo do rządu, właśnie politykom powinno najbardziej zależeć na tym, aby ten sprawdzony w praktyce optymalny system wyborczy oparty na sędziach, na trwale utrzymać. Truizmem jest bowiem twierdzenie, że niepraworządne i niewłaściwie przeprowadzone wybory oraz brak zaufania społecznego do organów wyborczych, niszczą legitymizację wybranych osób oraz organów demokratycznego państwa.

Niezbędnym standardem i zasadniczą cechą polskich organów wyborczych, jest ich neutralność polityczna, wynikająca z samej istoty zawodu sędziego. Nie oznacza ona braku poglądów politycznych sędziów w ogóle, lecz statuuje stan całkowitej powściągliwości w ich wyrażaniu w decyzjach wyborczych. Według standardów demokratycznych, centralny organ wyborczy powinien być powściągliwy w stosunku do oczekiwań partii rządzącej, aby uniknąć podejrzeń nawet o pozory manipulacji. Niezwykle istotne jest tu posiadanie zaufania wyborców, które buduje się latami, a traci szybko, chociażby w wyniku podejrzeń o stronnictwo. Odporność członków organu wyborczego na wpływy polityczne jest szczególnie ważna, bowiem reprezentowanie interesu partyjnego wewnątrz organu władzy publicznej może okazać się zgubne dla jego bezstronności i neutralności. Centralny organ wyborczy powinien ponadto działać z zachowaniem maksymalnej przejrzystości (transparentności), konsultując się w sposób wyraźny z zainteresowanymi stronami przed podjęciem decyzji, a następnie podając do publicznej wiadomości motyw jej podjęcia.

Upływ kadencji, która w moim przypadku zakończyła się 23 marca 2010 roku, upoważnia do dokonywania ogólnych podsumowań. Moi dwaj znakomici poprzednicy na stanowisku przewodniczących PKW prof. Andrzej Zoll i prof. Wojciech Łączkowski, stworzyli profesjonalny, apolityczny zespół sędziów, odpowiedzialnych i świadomych swojej niezależnej pozycji w systemie organów państwowych. Starałem się utrzymać to dziedzictwo i rozszerzyć je na sędziów komisarzy wyborczych, którzy w mojej ocenie doskonale wpisali się w etos i praktykę takiego działania. Sędziów - komisarzy reprezentował ich honorowy dziekan Paweł Sypniewski, następnie Przemysław Strach - obaj sędziowie z Sądu Apelacyjnego w Poznaniu. Wytworzyła się między nami szczególna więź zawodowa, także emocjonalna, która po latach objawia się w przyjemności i radości dzisiejszego spotkania. Podobnie uczynił to w centrali i delegaturach KBW profesjonalny i wzoro-

wy urzędnik państwowy, lojalny wobec PKW, minister Kazimierz Wojciech Czaplicki. W tych dwóch odrębnych organizacyjnie instytucjach wyborczych, powstał harmonijnie współpracujący ze sobą tandem, świadomy zadań i obowiązków w sprawnym i rzetelnym przeprowadzaniu wyborów, zespół ludzi silnie zaangażowanych w to, co robią.

Cieszyły pozytywne oceny i wyrazy uznania od kolejnych, wybranych w mojej kadencji prezydentów RP: Aleksandra Kwaśniewskiego i Lecha Kaczyńskiego, od każdorazowych Rzeczników Praw Obywatelskich, od instytutów i organizacji pozarządowych. Satysfakcji zawodowej dostarczało międzynarodowe uznanie PKW zawarte chociażby w raporcie z 2007 roku zespołu obserwatorów międzynarodowych OBWE, którzy w sentencji stwierdzili: **„Wybory parlamentarne w Polsce w dniu 21 października br. miały charakter demokratycznego i pluralistycznego procesu wyborczego opartego na wysokim zaufaniu społecznym w uczciwość i bezstronność organów administrujących wyborami będących pod nadzorem Państwowej Komisji Wyborczej”.**

Nie chciałbym być posądzony o megalomanię, ale patrząc z perspektywy sześciu lat od zakończenia kadencji, wydaje się, że nie każda specjalistyczna administracja państwowa może pochwalić się taką organizacyjną skutecznością, jaką przez całe lata stworzyła PKW i KBW, zważywszy, że przygotowanie, organizacja i przeprowadzenie wyborów oraz referendów to wielka operacja logistyczna, w której bierze udział około 250 tysięcy osób, i która zabezpiecza sprawną rejestrację komitetów wyborczych i kandydatów do wybieralnych organów władzy, a w ciągu jednego dnia zapewnia spokojne oddanie głosu milionom wyborców.

Kończyłem kadencję z dużym wzruszeniem. Odchodziłem ze świetnie funkcjonującej instytucji, pozostawiając w niej znakomitych sędziów i dobrych kolegów, których przy okazji jubileuszu

pragnę publicznie uhonorować. Są to sędziowie z TK - Andrzej Mączyński i Stefan Jaworski, z SN - Stanisław Za-
błocki, Stanisław Kosmal, Tadeusz Ży-
znowski, Maria Grzelka, z NSA - An-
drzej Wróblewski, Jan Kacprzak, Zbi-
gniew Szonert, Andrzej Kisielewicz i
Włodzimierz Rymś. Z uznaniem wspo-
minam współpracę z sekretarzem PKW
Kazimierzem Wojciechem Czaplickim.

Na zakończenie, chociaż nie
obejmuje to mojej kadencji, nie sposób
pominąć dramatycznego wydarzenia w
dziejach PKW, jakim było, honorowe
poddanie się do dymisji przewodni-
czącego, sekretarza i wszystkich człon-
ków najwyższego organu wyborczego,
po wyborach samorządowych w 2014
roku. Sędziowie, po awarii technicznej
systemu elektronicznego, który kom-
petencyjnie ich nie obciążał, nie mogąc
znieść publicznych, niesprawiedliwych,
krzywdzących pomówień o sfalszowa-
nie wyborów samorządowych, podda-
li się zbiorowej dymisji. Była to także
jedyna, dostępna im forma protestu
przeciwko jawnej niesprawiedliwości.
Publiczne oszczerstwo nie tylko uderza-
ło w godność i honor sędziego, ale w
skali kraju podważyło zaufanie społecz-
ne do najwyższego organu wyborczego.
Nie sądzę jednak, aby to smutne wyda-
rzenie mogło tym etycznym sędziom
zabrać poczucie szlachetnej satysfakcji
z uczciwie wypełnionego obowiązku
przeprowadzenia, mimo technicznych
trudności, rzetelnych i praworządnych
wyborów. W mojej ocenie wszyscy dy-
misjonowani sędziowie dobrze zasłużyli
się młodej, polskiej demokracji.

Rola Państwowej Komisji Wyborczej i Krajowego Biura Wyborczego w edukacji wyborczej i referendalnej

Beata Tokaj

Szef Krajowego Biura Wyborczego
Sekretarz Państwowej Komisji Wyborczej

Problematyka kampanii informacyjnej i edukacyjnej jest zagadnieniem niezwykle ważnym dla wszelkiego rodzaju rozwiązań prawnych, politycznych czy społecznych.

Znajomość przez obywateli zasad prawa wyborczego, w tym sposobu wybierania przedstawicieli władzy jest potrzebą bezsporną i stanowi ważne zadanie wszystkich uczestników procesu wyborczego. Poszczególne podmioty mają oczywiście różne ku temu przesłanki i cele oraz środki działania. Np. partie polityczne i komitety zgłaszające kandydatów - promowanie swojej roli i racji oraz osób zgłoszonych na listach kandydatów, zachęcanie do głosowania na swoje listy i kandydatów. Działania tych podmiotów mają charakter agitacyjny za programem i kandydatami, a są prowadzone przeważnie na spotkaniach z wyborcami, poprzez plakaty i ulotki wyborcze, czy za pośrednictwem mediów. Na takiej też płaszczyźnie zostaje przez te podmioty przekazywana wiedza o wyborach i głosowaniu.

Zadania edukacyjne i informacyjne organów wyborczych i administracji wyborczej są znacznie szersze. Określa je Kodeks wyborczy w szczególności w art. 160 § 1 pkt. 9 i § 2, generalnie jako prowadzenie i wspieranie działań informacyjnych zwiększających wiedzę obywateli o prawie wyborczym, a zwłaszcza o zasadach głosowania. Ustawa wskazuje również podstawowe formy realizacji tych zadań, uznając między inny-

mi, że jest to prowadzenie internetowego portalu informacyjnego, publikacje informacyjne oraz audycje informacyjne rozpowszechniane w programach publicznej telewizji polskiej i polskiego radia w ramach prowadzenia kampanii wyborczych. Wskazuje ponadto współdziałanie na rzecz realizacji tej funkcji z organizacjami pozarządowymi. Prowadzenie działalności informacyjno-edukacyjnej należy także w zasięgu terytorialnym do komisarzy wyborczych.

Wszystkie wymienione zadania są przez Państwową Komisję Wyborczą, Krajowe Biuro Wyborcze i komisarzy wyborczych podejmowane, realizowane, a w miarę rozwoju nowych możliwości technologicznych rozwijane i wzbogacane. Prowadzona przez Komisję i Biuro kampania edukacyjno - informacyjna ma na celu wyjaśnić, kto może głosować, co wyborca powinien zrobić, aby wziąć udział w wyborach, gdzie znajduje się właściwy dla tego wyborcy lokal wyborczy, w jakich go-

dzinach odbywa się głosowanie, jak prawidłowo oddać głos.

Kampania służyć ma również upowszechnianiu wiedzy o prawie wyborczym, jego instytucjach i rozwiązaniach. Stanowi ważne zadanie Państwowej Komisji Wyborczej i Krajowego Biura Wyborczego przede wszystkim w czasie wyborów, ale też w okresach, w których nie odbywają się wybory powszechne.

W okresach wyborczych stałą formą upowszechniania prawa wyborczego przez Państwową Komisję Wyborczą i Krajowe Biuro Wyborcze jest zapewnienie podmiotom uczestniczącym w wyborach oraz obywatelom informacji i wyjaśnień przepisów prawa wyborczego, poszczególnych czynności i terminów wyborczych oraz związanych z nimi uprawnień i obowiązków organów przeprowadzających wybory, podmiotów uczestniczących w wyborach, a także wyborców.

Dla zobrazowania wszystkich działań, o których mowa przyjmuje rok 2015, w którym odbyły się trzy ogólnopolskie akcje wyborcze: wybory Prezydenta RP, referendum ogólnokrajowe, wybory do Sejmu RP i do Senatu RP, a dodatkowo wybory uzupełniające do Senatu w okręgu wyborczym nr 59 z siedzibą Okręgowej Komisji Wyborczej w Białymstoku.

W realizacji zadania informacyjnego dużą rolę odgrywa strona internetowa Państwowej Komisji Wyborczej. Przed każdymi wyborami na portalu dostępne były informacje i wyjaśnienia Komisji:

- o tworzeniu komitetu wyborczego oraz o zasadach przyjmowania zgłoszeń i rejestracji kandydatów, w których wskazywano szczegółowo warunki i termin utworzenia i zgłoszenia komitetu wraz ze wzorami wymaganych dokumentów;

- o czynnym i biernym prawie wyborczym w danych wyborach;

- o uprawnieniach mężów zaufania;

- o warunkach udziału w głosowaniu w obwodach utworzonych w kraju, za granicą i na polskich statkach morskich;

- o sporządzaniu spisu wyborców i wpisywaniu się wyborcy do spisu;

- o uprawnieniach w wyborach wyborców niepełnosprawnych;

- o głosowaniu korespondencyjnym;

- o zasadach finansowania kampanii wyborczej;

- dotyczące udziału w pracach obwodowych komisji wyborczych.

Prowadzony serwis informacyjny Komisji przypominał o wszystkich, ważnych dla wyborcy, terminach wykonania poszczególnych czynności wyborczych i związanych z nimi zadań i wymogów (np. termin o dopisywaniu się do spisów wyborców, termin na pobranie zaświadczenia o prawie do głosowania). W czasie trwania kampanii wyborczych systematycznie były udzielane informacje i odpowiedzi na zgłaszane na piśmie, telefonicznie i e-mailem pytania w sprawach dotyczących wyborów i referendum.

W wyborach Prezydenta RP w 2015 r. pisemnie zgłoszono takich pytań ponad 1500, w wyborach do Sejmu RP i do Senatu RP blisko 5000, a w referendum ogólnokrajowym 500. Krajowe Biuro Wyborcze udzielało odpowiedzi na setki telefonów dziennie dotyczących poszczególnych czynności wyborczych czy finansowania wyborów.

W ramach przybliżenia informacji o poszczególnych wyborach Krajowe Biuro Wyborcze wspólnie z firmą medialną przygotowało 11 spotów informacyjnych, z tłumaczeniem na polski język migowy, poświęconych w szczególności sposobom głosowania, ważności oddanego głosu, ułatwieniom dla osób niepełnosprawnych czy godzinom głosowania. Spoty były prezentowane na antenach TVP1, TVP2, TVP Polonia, TVP INFO, TVP Regionalna (pasma wspólne), TVP Historia, TVP Seriale, TVP HD, TVP Rozrywka oraz na antenach telewizyjnych 16 Oddziałów Terenowych - łącznie 11.963 emisje. Spoty dostępne były (i są) na stronie internetowej Państwowej Komisji Wyborczej.

We współpracy z Ministerstwem Spraw Zagranicznych na stronach internetowych ambasad i konsulatów zostały umieszczone odnośniki i banery z informacjami dla Polaków przebywających za granicą.

Stosownie do oczekiwań wyborców korzystających głównie z internetowej formy komunikacji społecznej Państwowa Komisja Wyborcza korzystała i korzysta również z serwisu YouTube oraz z medium społecznościowego Facebook.

Prowadzone były szerokie akcje informacyjne także za pośrednictwem delegatur Krajowego Biura Wyborczego, mediów lokalnych oraz urzędów gmin. I tak, spoty i informacje o technice głosowania były emitowane przez lokalne rozgłośnie radiowe i telewizyjne, portale internetowe, lokalne internetowe rozgłośnie radiowe i telewizyjne, a także na stronach internetowych gmin, wyświetlano je na billboardach świetlnych będących w zarządzie gmin i na portalach społecznościowych gmin. Spoty i informacje były zamieszczane w komunikacji miejskiej – na ekranach w autobusach i tramwajach, na ekranach multimedialnych w biurach obsługi klienta. Plakaty informujące o technice głosowania prezentowano w miejscach ogólnodostępnych między innymi świetlicach, sołectwach, sklepach, ośrodkach kultury, bankach, na przystankach autobusowych, gminnych bibliotekach, placówkach służby zdrowia czy też na budynkach urzędów.

Korzystając z Gminnego Systemu Powiadamiania wysyłano do mieszkańców powiadomienia sms o sposobie głosowania. Ponadto, chcąc dotrzeć do jak największej liczby osób, sporządzono 250 tys. ulotek informacyjnych o technice głosowania, które we współdziałaniu ze Stowarzyszeniem Prasy Lokalnej zostały zamieszczone w 42 tygodnikach lokalnych i dotarły tą drogą do wyborców.

Ze strony internetowej Państwowej Komisji Wyborczej w 2015 r. korzystało ponad 3 miliony użytkowników (zalogowano ponad 34 miliony wyświetleń). Na kanale YouTube Komisji zanotowano około 1 miliona wyświetleń spotów informacyjnych i konferencji Komisji, a w medium społecznościowym Facebook - Komisja odnotowała blisko 3 tysiące polubień.

Ważnym elementem działalności informacyjnej była codzienna współpraca z mediami. W trakcie kampanii wyborczej współpracowano systematycznie z dziennikarzami największych rozgłośni telewizyjnych, radiowych i gazet, biuro prasowe Komisji obsługiwało dziennie szereg telefonów i e-maili od przedstawicieli mediów z całej Polski, odpowiadało na liczne pytania, organizowało wywiady z członkami Państwowej Komisji Wyborczej i ekspertami Krajowego Biura Wyborczego. Dziennikarze stale zajmujący się tematyką wyborów, we współpracy z biurem prasowym realizowali cykliczne audycje radiowe i artykuły Prasowe, np. Sygnały Dnia - cykliczna audycja wyborcza, IAR stała audycja wyborcza, PAP stały dział wyborczy.

W Akademii Telewizyjnej odbyło się szkolenie z zakre-

su tematyki wyborczej dla dziennikarzy z całej Polski, które prowadził jeden z członków Państwowej Komisji Wyborczej.

Formą kontaktu z wyborcami były także konferencje prasowe Komisji, w których brali udział dziennikarze reprezentujący wszystkie największe stacje radiowe i telewizyjne, wydawnictwa, a także portale internetowe.

Państwowa Komisja Wyborcza i Krajowe Biuro Wyborcze funkcje informacyjno - edukacyjne realizuje także w czasie pomiędzy wyborami powszechnymi choć należy podkreślić, że wybory lub referenda odbywają się w zasadzie w każdą niedzielę. Od początku kadencji rad gmin, rad powiatów i sejmików województw oraz wyborów wójtów, burmistrzów, prezydentów miast przeprowadzono 642 wybory i 17 referendów.

Stałe forum działań edukacyjnych stanowi Światowy Dzień Wyborów, który od 2015 r. obchodzony jest w każdy pierwszy czwartek lutego. Ustanowiono go podczas Konferencji Światowych Organizacji Wyborczych jako symbol prawa obywateli do udziału w wyborach i kształtowaniu demokracji. Organizatorami corocznych obchodów jest Państwowa Komisja Wyborcza i Centra Studiów Wyborczych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu i Uniwersytetu Łódzkiego, podczas których organizowane są wykłady z zakresu prawa wyborczego.

W obchodach uczestniczą pracownicy naukowcy wyższych uczelni w Polsce, a często również z państw sąsiednich, przedstawiciele Stowarzyszenia Urzędników Wyborczych, pracownicy administracji wyborczej, przedstawiciele samorządu terytorialnego. Wokół obchodów Światowego Dnia Wyborów skupia się działalność studentów i młodzieży szkół średnich. Działa m.in. Studenckie Koło Naukowe Prawa Wyborczego „Elektor” w Toruniu, odbywają

się warsztaty poświęcone problematyce prawa wyborczego, spotkania z ekspertami, dyskusje, konkursy – np. na plakat wyborczy i hasło promujące świadomy i aktywny udział w wyborach. Państwowa Komisja Wyborcza patronowała inicjatywie „Platforma edukacyjna dla młodych wyborców” realizowanej przez Uniwersytet Mikołaja Kopernika i Koło Naukowe „Elektor”. Centrum Studiów Wyborczych w Toruniu i Łodzi Komisja przyznała medal okolicznościowy „Iudices electionis custodes” za działalność prowadzoną na rzecz upowszechniania prawa wyborczego i rozwijania aktywności młodzieży w tym obszarze.

Państwowa Komisja Wyborcza promuje i wspiera Centrum Studiów Wyborczych Uniwersytetu Łódzkiego w zakresie wydawnictwa Studia Wyborcze, prezentującego prace naukowe, artykuły i publikacje na tematy prawa i doświadczeń wyborczych.

Ważnym zadaniem dla Państwowej Komisji Wyborczej i Krajowego Biura Wyborczego jest upewnienie się, że procedura głosowania jest znana i rozumiana przez wszystkich uprawnionych, a wstrzymanie się od głosowania nie jest spowodowane niewiedzą, dlatego też Komisja i Biuro współdziała z organizacjami pozarządowymi szukając najlepszych sposobów dotarcia do wyborców w zakresie informowania o wyborach, wyjaśnianiu alternatywnych sposobów głosowania, ułatwieniach dla wyborców niepełnosprawnych.

Zdaniem przedstawicieli Fundacji im. Stefana Batorego, Fundacji „Integracja” i Fundacji Instytut Spraw Publicznych, z którymi Krajowe Biuro Wyborcze współpracuje, inicjatywy i działania na rzecz rozwijania wiedzy obywateli i instytucji o prawach wyborczych są coraz szersze i prowadzone w różnych sferach organizacji wyborów. Jednakże edukacja wyborcza jest potrzebna na stałe i współdziałanie w tym obszarze powinno być rozwijane i umacniane między organami wyborczy-

mi i organizacjami. Efektem wspólnych działań był wydany i przekazany obwodowym komisjom wyborczym dla ułatwienia ich pracy „Poradnik dla obwodowych komisji wyborczych”, w którym omówione zostały rola i zadania tych organów przed głosowaniem, w dniu głosowania i po zakończeniu głosowania - w zakresie ustalania jego wyników, sporządzenia protokołów i postępowania z dokumentami wyborczymi.

Ważnym elementem edukacyjnym są rozwijające się różne formy upowszechniania wiedzy o prawie wyborczym prowadzone przez komisarzy wyborczych i delegatury Krajowego Biura Wyborczego.

W Zamościu np. od 2012 r. organizowane są lokalnie uroczyste obchody Światowego Dnia Wyborów. W odbywających się z tej okazji konferencjach i spotkaniach uczestniczą przedstawiciele Państwowej Komisji Wyborczej, starostowie, wójtowie i burmistrzowie, sędziowie pełniący funkcje w organach wyborczych i orzekający w sprawach wyborczych, urzędnicy wyborczy, nauczyciele, studenci, młodzież szkół średnich. Obchody odbywają się z udziałem lokalnej telewizji, prasy oraz mediów elektronicznych, a wydarzenie jest obszernie relacjonowane w mediach.

Od 2015 r. organizowany jest także konkurs skierowany do młodzieży szkół ponadgimnazjalnych, stanowiący formę edukacji wyborczej przez sztukę. Odbyły się dotąd dwie edycje konkursu, pierwsza pod hasłem: „W 2015 roku Polacy wybiorą Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej oraz posłów i senatorów”, druga pod hasłem: „25 lat demokratycznych wyborów w Polsce”. Prace konkursowe oceniane były przez profesjonalną komisję, składającą się z artystów malarzy - pedagogów zamojskiego środowiska artystycznego. Nagrodzone prace nadesłane na konkurs stały się załącznikiem kolekcji plakatu wyborczego, prezentowanej w czasie różnych wydarzeń związanych z wyborami.

Od 2012 r. realizowany jest program systematycznej edukacji młodzieży i studentów. Pierwsze spotkanie ze studentami odbyło się w Zamościu w październiku 2012r. z okazji inauguracji roku akademickiego 2012/2013 w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej im. Szymona Szymonowicza. Uczestnicy wysłuchali wykładu na temat roli organów wyborczych w demokratycznym państwie prawnym. W ramach współpracy z tą uczelnią w latach 2013 – 2016 podjęte zostały kolejne inicjatywy: Komisarz Wyborczy odbyła spotkanie ze studentami na temat funkcjonowania organów wyborczych w Polsce i procedury wyborczej; dyrektor Delegatury Krajowego Biura Wyborczego przeprowadziła zajęcia warsztatowe ze studentami, w postaci ilustracji głosowania w lokalu wyborczym i ustaleniu wyników wyborów; przedstawiciel Delegatury uczestniczył w seminarium naukowym zorganizowanym przez Koło Naukowe Politologów przy Instytucie

Nauk Społecznych tej uczelni w ramach kampanii społecznej „Masz głos, masz wybór”, na którym przedstawił informacje na temat organizacji wyborów; studenci Wydziału Politologii odbyli praktyki w Delegaturze Krajowego Biura Wyborczego w Zamościu. W uczelnianym czasopiśmie „Skafander” dla potrzeb edukacji wyborczej opublikowano kilkanaście różnego rodzaju artykułów i informacji na tematy wyborcze.

Realizowany jest program edukacyjno - informacyjny z młodzieżą szkół ponadgimnazjalnych: „Wybory pierwszy raz”. W ramach programu przeprowadzono 13 spotkań edukacyjnych z młodzieżą mającą prawo wybierania i bliską ukończenia 18 roku życia: w Liceach Ogólnokształcących oraz Zespołach Szkół Ponadgimnazjalnych Nr 1 w Zamościu, w Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych w Zamościu, w Biłgoraju, w Lubyczy Królewskiej, w Szczepieszynie, w Tomaszowie Lubelskim.

W maju 2016 r. z okazji 25 - lecia demokratycznych wyborów przygotowano wystawę *Wybory Dawniej i Dziś*, której organizatorami byli Komisarz Wyborczy w Zamościu i Delegatura Krajowego Biura Wyborczego, Archiwum Państwowe w Zamościu oraz Muzeum Zamojskie. Na otwarciu okolicznościowy referat wygłosił Przewodniczący Państwowej Komisji Wyborczej. Na wystawie prezentowane są archiwalia wyborcze z zasobów miejscowego Archiwum Państwowego, Delegatury Krajowego Biura Wyborczego i Muzeum Zamojskiego (dokumenty, obwieszczenia, druki) oraz eksponaty służące do przeprowadzania wyborów ze zbiorów prywatnych. Zaprezentowano także sposób przygotowania lokali wyborczych – lokal funkcjonujący współcześnie oraz lokal z przełomu lat 80-tych i 90-tych ubiegłego wieku a także wzory nowych urn wyborczych. W formie wystawienniczej przedstawiono informacje o prawach wyborczych obywateli, organach wyborczych, przeprowadzonych w ciągu ostatnich 25 lat wyborach i referendach oraz o osobach wybranych na określone stanowiska w wyborach powszechnych. Wystawę zwiedzili, między innymi, studenci Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Szymona Szymonowicza w Zamościu oraz uczniowie Liceum Plastycznego w Zamościu. Wystawa, stanowiąca ekspozycję czasową Muzeum Zamojskiego, dostępna jest dla wycieczek szkolnych i turystów odwiedzających Zamość i Muzeum Zamojskie. Wystawa trwała do 30 czerwca 2016 r.

Edukacji wyborczej służy wydawnictwo „Zamojski Półrocznik Wyborczy”, którego założeniem jest sukcesywne przybliżanie wiedzy z zakresu instytucji prawa wyborczego i procedur wyborczych, funkcjonowania organów wyborczych, praw wyborczych obywateli, informowanie o wynikach wyborów, przybliżanie wszystkich tematycznych wydarzeń dotyczących realizacji prawa wyborczego w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem terytorium działania Komisarza Wyborczego w Zamościu. Stałym fragmentem publikacji jest kalendarium

czynności Komisarza Wyborczego w Zamościu, kalendarz wydarzeń wyborczych oraz systematycznie aktualizowany wykaz wybranych aktów prawnych regulujących problematykę wyborów i referendów.

Działania w zakresie rozpowszechniania wiedzy o prawie wyborczym i organizacji wyborów są również podejmowane przez Komisarza Wyborczego i Delegaturę Krajowego Biura Wyborczego w Lublinie. Ważną formą był konkurs organizowany przez Radio Lublin pod hasłami: Mój pierwszy raz, myślę więc wybieram. Po raz pierwszy konkurs został zorganizowany przed wyborami samorządowymi w 2014 r. Cieszył się dużym zainteresowaniem młodzieży szkolnej i nauczycieli. Obejmował 2 etapy: wykłady na temat przepisów wyborczych oraz w drugim - prezentację praktyczną fikcyjnej kampanii wyborczej. Była urna, karty do głosowania oraz quiz - 15 pytań z zakresu wiedzy wyborczej. Ocena wiedzy młodzieży uczestniczącej w konkursie była wysoka.

Odbywały się spotkania organizowane na antenie TVP Lublin w magazynie „Polska Samorządna”. Magazyn był poświęcony problematyce związanej z wyborami do samorządu terytorialnego. Lubelska Delegatura KBW zapewniała cyklicznie niezbędne informacje z tego zakresu.

Ponadto codziennie w radiu był prezentowany tzw. „Samouczek jak głosować, by głos był ważny”.

Udział Komisarza Wyborczego we wszystkich cyklach telewizyjnych poświęconych tematyce wyborczej jest w Lublinie standardem.

Komisarz Wyborczy i Delegatura Krajowego Biura Wyborczego w Krośnie od kilku lat współdziała z Państwową Wyższą Szkołą Zawodową w Krośnie w zakresie upowszechniania wiedzy o prawie wyborczym.

Omówione formy kampanii informacyjno - edukacyjnej realizowane przez organy wyborcze i administrację wyborczą w roku 2015 będą nadal kontynuowane i rozwijane. Projektem, który Państwowa Komisja Wyborcza i Krajowe Biuro Wyborcze zamierza rozpocząć jest stworzenie programu edukacyjnego przeznaczonego dla szkół, ale także dla pozostałych wyborców. Chcąc szerzyć wiedzę i świadomość wyborców program między innymi kształtowałby poczucie obowiązku obywatelskiego, jakim jest uczestnictwo w wyborach, zachęcał do zdobywania informacji o kandydatach uczestniczących w wyborach z różnorodnych źródeł, a oprócz tego składałby się z części edukacyjnej poświęconej w głównej mierze temu - jak skutecznie uczestniczyć w wyborach. Znajomość zasad i procedur obowiązujących w określonych wyborach jest niewątpliwie ogromną pomocą dla podjęcia decyzji czy warto głosować.

Jednocześnie chcąc polepszyć dotarcie do poszczególnych grup wyborców, przed uruchomieniem kampanii informacyjnej Krajowe Biuro Wyborcze, aby upewnić się, że kampania będzie efektywna, zamierza całość materiałów informacyjnych przebadac, przy pomocy instytutów socjologicznych, pod kątem zrozumienia i klarowności przekazu. Do współpracy zostanie zaproszona także młodzież ze szkół ponadgimnazjalnych (wkrótce ponadpodstawowych) oraz studenckich kół naukowych. Wykorzystane zostaną również doświadczenia i możliwości komisarzy wyborczych, delegatur Krajowego Biura Wyborczego, organizacji pozarządowych oraz gmin.

Na społeczne postrzeganie Państwowej Komisji Wyborczej i Krajowego Biura Wyborczego jako instytucji zaufania publicznego niewątpliwie duży wpływ ma działalność informacyjna i edukacyjna o przepisach prawa wyborczego oraz wynikach poszczególnych wyborów przekazywana zarówno podmiotom bezpośrednio uczestniczącym

w wyborach, jak i wyborcom. Dlatego też, między innymi poprzez działalność informacyjną i edukacyjną Państwowa Komisja Wyborcza i Krajowe Biuro Wyborcze dążą do budowania społecznie akceptowanego wizerunku demokratycznych wyborów, jak i do organów przeprowadzających wybory i referenda w Polsce.

Prezentujemy Państwu wybrane dane ze sprawozdania z audytu lokali wyborczych - przeprowadzonego przez Fundację Instytut Rozwoju Regionalnego - będącego realizacją programu „Pełnosprawny Wyborca” przeprowadzonego w całym kraju w dniach 15 - 16 listopada 2014 r. Zaprezentowane wyniki audytu wskazują jak na tle objętych kontrolą lokali wyborczych w Polsce ocenione zostało przygotowanie lokali wyborczych położonych na terenie miasta Zamość w zakresie ich dostosowania do potrzeb wyborców niepełnosprawnych.

Obecnie w Zamościu na ogólną liczbę 30 stałych lokali wyborczych do potrzeb wyborców z różnego rodzaju niepełnosprawnościami dostosowanych zostało 11 lokali obwodowych komisji wyborczych odpowiadających wymaganiom określonym Rozporządzeniem Ministra Infrastruktury z dnia 29 lipca 2011 r. w sprawie lokali obwodowych komisji wyborczych dostosowanych do potrzeb wyborców niepełnosprawnych (Dz. U. Nr 158, poz. 938). Szczegółowa informacja o ilości lokali wyborczych położonych na terenie miasta Zamość jak też na terenie pozostałych miast i gmin z obszaru nadzoru wyborczego Komisarza Wyborczego w Zamościu, ilości lokali dostosowanych dla potrzeb wyborców niepełnosprawnych oraz siedzibach lokali obwodowych komisji wyborczych zamieszczona jest na stronie internetowej Delegatury Krajowego Biura Wyborczego w Zamościu http://zamosc.kbw.gov.pl/482_Okregi_wyborcze_i_obwody_glosowania/1/20338_Wykaz_stalych_obwodow_glosowania_z_terenu_dzialania_Komisarza_Wyborczego_w_Zamosciu.

Sprawozdanie z audytu lokali wyborczych przeprowadzonego w dniach 15-16 listopada 2014 r.

Pracownicy Fundacji Instytut Rozwoju Regionalnego oraz Rzecznicy dostępnych wyborów w ramach projektu „Pełnosprawny wyborca” przeprowadzili wizytację **90 lokali wyborczych** w pięciu miastach w Polsce: Warszawie (46 lokali), Krakowie (30 lokali), Zamościu (12 lokali), Poznaniu (1 lokal) i Świątnikach Górnych (1 lokal). Kontrola odbyła się w dniach 15 i 16 listopada 2014 r. w okresie I tury wyborów samorządowych. Celem badania było sprawdzenie, czy lokale wyznaczone przez urząd miasta/gminy jako dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, rzeczywiście spełniają wymogi określone w rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z dnia 29 lipca 2011 r. w sprawie *lokalii obwodowych komisji wyborczych dostosowanych do potrzeb wyborców niepełnosprawnych* (Dz. U. Nr 158, poz. 938). **Stwierdzono naruszenia przepisów w 79 na 90 lokali, co stanowi 88% sprawdzonych miejsc.**

Badanie zostało podzielone na 3 części:

1. Dostęp do informacji wyborczych i alternatywnych sposobów głosowania (suplement).
2. Bezpośrednia okolica lokalu wyborczego.
3. Dostosowanie lokalu wyborczego zgodnie z wyżej wspomnianym rozporządzeniem.

I. Bezpośrednia okolica lokalu wyborczego.

Celem tej części monitoringu była ocena lokalizacji lokalu wyborczego dostosowanego do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Podczas wyboru lokalu gmina powinna nie tylko kierować się wymogami wyżej wspomnianego rozporządzenia czy innymi uregulowaniami prawnymi, ale także brać pod uwagę zewnętrzne uwarunkowania takie, jak: dostępność do środków komunikacji miejskiej, miejsca parkingowe dla osób z niepełnosprawnościami, dostosowanie dróg i przejść dla pieszych. Lokal wyborczy powinien być tak usytuowany, aby umożliwić osobom z niepełnosprawnościami samodzielne dotarcie do niego.

Większość sprawdzonych lokalizacji została pozytywnie oceniona przez badających. Przy 70% lokali znajdował się przystanek komunikacji miejskiej. Ponad 85% miejsc posiadało dostosowane wejścia oraz chodniki i drogi dobrze przystosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową. W wielu przypadkach odnotowano brak specjalnych

miejsc parkingowych (40%) oraz brak oznaczeń na przejściach dla pieszych (58% - brak sygnalizacji świetlnej, dźwiękowej, wyróżnionych pasów, etc.).

Wśród najczęściej występujących niedogodności ankieterzy wskazywali na:

- Dalekie usytuowanie przystanków komunikacji miejskiej;
- „Brak miejsc parkingowych dla osób z niepełnosprawnościami, mimo dużego parkingu”;
- Wąskie przejścia chodnikami (najczęściej zastawionymi przez samochody) – „Zbyt duża liczba zaparkowanych samochodów w okolicy lokalu powoduje brak możliwości swobodnego przejazdu wózkiem”;
- Brak oznaczeń/wskazówek dojścia do lokalu wyborczego – „trudno znaleźć lokal”, „Do lokalu można odstać się innym wejściem niż osoby zdrowe, jedna brak wyraźnych oznaczeń”;
- Roboty drogowe, remonty chodników.

Pełną informację o wynikach tej części badania zawiera załącznik 1.

II. Dostosowanie lokalu wyborczego zgodnie z wytycznymi zawartymi w rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z dnia 29 lipca 2011 r. w sprawie lokali obwodowych komisji wyborczych dostosowanych do potrzeb wyborców niepełnosprawnych (Dz. U. Nr 158, poz. 938)

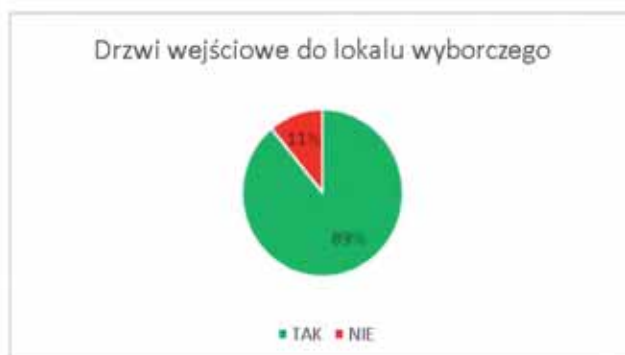
Podczas przeprowadzania monitoringu sprawdzono również dostępność architektoniczną budynków i organizację pomieszczenia do głosowania.

W efekcie przeprowadzonej kontroli stwierdzono, co następuje:

1. 87% sprawdzonych lokali wyborczych było usytuowanych na parterze lub wysokim parterze.

2. 89% drzwi wejściowych do lokalu posiadało szerokość większą niż 0,9 m.

3. W 82% lokali wysokość progów była nie wyższa niż 5 mm.

4. 73 na 90 lokali (ok. 82%) posiadało posadzki z właściwościami antypoślizgowymi.

Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego

ul. Wybickiego 3A, 31-261 Kraków, tel. 012 629 85 14, faks: 012 629 85 15, e-mail: biuro@firr.org.pl, www.firr.org.pl, NIP: 677-222-15-66

KRS: 0000170802, Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia XI WG KRS, Organizacja Pożytku Publicznego, Nr konta: 77 2130 0004 2001 0255 9953 0005

5. 88% lokali posiadało wymiary zapewniające dogodny warunki ruchu, a droga do miejsca głosowania była wolna od przeszkód.

6. W 75% lokali miejsce zapewniające tajność głosowania posiadały min. 1,2 m szerokości i 1,2 m głębokości.

7. Jedynie w 36% badanych lokali zapewniono dwa wymagane miejsca do tajnego głosowania, jedno o wysokości 0,8 m, drugie o wysokości 1,1 m.

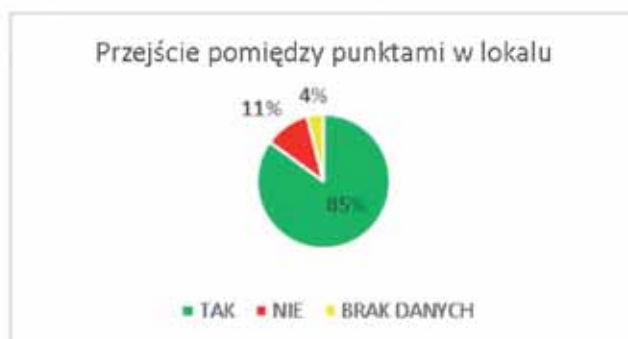
8. Tylko 37% lokali było wyposażonych w dodatkowe, obok górnego, oświetlenie skierowane bezpośrednio na miejsce do tajnego głosowania.

9. Wysokość urny wyborczej w 68% lokali nie przekraczała wymaganej wysokości 1 m.

10. W zdecydowanej większości lokali przestrzeń wnętrza została dobrze zagospodarowana, zapewniając swobodne przejście między miejscem wydawania kart, miejscem zapewniającym tajność głosowania i urną.

Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego

ul. Wybickiego 3A, 31-261 Kraków, tel. 012 629 85 14, faks: 012 629 85 15, e-mail: biuro@firr.org.pl, www.firr.org.pl, NIP: 677-222-15-66

KRS: 0000170802, Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia XI WG KRS, Organizacja Pożytku Publicznego, Nr konta: 77 2130 0004 2001 0255 9953 0005

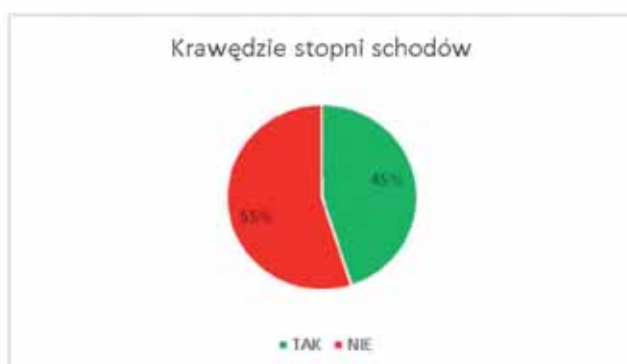
11. Obwieszczenia i informacje PKW zostały prawidłowo rozwieszone (na wysokości 0,9 m) w 81% skontrolowanych lokali.

12. 71% lokali, w których wymagane było urządzenie umożliwiające dotarcie do budynku (winda lub podjazd) osobom z niepełnosprawnością, spełniło to kryterium.

13. W 43% lokali, w których było to wymagane, schody zostały oznaczone kontrastującym do posadzki kolorem.

Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego

ul. Wybickiego 3A, 31-261 Kraków, tel. 012 629 85 14, faks: 012 629 85 15, e-mail: biuro@firr.org.pl, www.firr.org.pl, NIP: 677-222-15-66

KRS: 0000170802, Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia XI WG KRS, Organizacja Pożytku Publicznego, Nr konta: 77 2130 0004 2001 0255 9953 0005

14. W lokalach, w których znajdowały się przezroczyste przegrody lub drzwi, 50% z nich zostało oznaczonych na wysokości 0,8-1,2 m oraz 1,4-1,7 m przynajmniej dwoma pasami o jednolitej barwie.

W zdecydowanej większości lokali popełniono uchybienia podczas organizacji samego miejsca do głosowania. Wątpliwości budziły także przygotowane miejsca mające zapewnić tajność głosowania. Najwięcej nieprawidłowości zanotowano w związku z brakiem dwóch miejsc do tajnego głosowania o różnych wysokościach oraz dodatkowego oświetlenia. W wielu lokalach urna wyborcza była zbyt wysoka i przekraczała normę 1 m wysokości wskazaną w rozporządzeniu.

Pełną informację o wynikach tej części badania zawiera załącznik 2.

W dniu przeprowadzonej kontroli starano się sprawdzić także dostępność nakładek do głosowania w alfabecie Braille'a. Jedynie w 38% lokali nakładki były przygotowane już w sobotę. W 52 na 90 sprawdzonych lokali nakładek brakowało lub nie uzyskano informacji o ich dostępności.

III. Podsumowanie

Reasumując, na podstawie przeprowadzonego badania należy ocenić ogólne dostosowanie lokali wyborczych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami jako niewystarczające. Większość budynków została wybrana starannie, w dogodnej lokalizacji i spełniała kryteria dostępności architektonicznej. Warto zastanowić się jednak nad przeniesieniem lokali znajdujących się w starych budynkach np. szkolnych, które trudno już dostosować. Podczas kontroli w zdecydowanej większości budynków nie zauważono barier architektonicznych, co oznacza, że spełniają one wytyczne zawarte w rozporządzeniu Ministra Infrastruktury.

Najwięcej uchybień stwierdzono podczas oceny organizacji pomieszczenia do głosowania. W przyszłości należałoby przede wszystkim zadbać o odpowiednią wielkość takiego pomieszczenia i odległości pomiędzy poszczególnymi obiektami.

Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego

ul. Wybickiego 3A, 31-261 Kraków, tel. 012 629 85 14, faks: 012 629 85 15, e-mail: biuro@firr.org.pl, www.firr.org.pl, NIP: 677-222-15-66

KRS: 0000170802, Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia XI WG KRS, Organizacja Pożytku Publicznego, Nr konta: 77 2130 0004 2001 0255 9953 0005

Szczególną uwagę należy zwrócić na dostosowanie miejsca zapewniającego tajność głosowania, m.in.: wysokość stołów, dodatkowe oświetlenie, a także na wysokość urny wyborczej. Bardzo ważnym elementem przeprowadzonego badania była także rozmowa z członkami komisji wyborczych. Niestety zdecydowana większość osób wskazywała na brak ich przeszkolenia w zakresie przygotowywania lokalu zgodnie z wytycznymi zawartymi w rozporządzeniu Ministra Infrastruktury. Kilkakrotnie odnotowano przypadki, w których członkowie komisji nie wiedzieli, że pracują w lokalu oznaczonym jako dostosowany do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

Przygotowała: Joanna Nowak-Piech

Przykład niedostępności architektonicznej budynku:

a) Wejście do lokalu (od zewnątrz)

b) Wejście do lokalu (od wewnątrz)

Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego

ul. Wybickiego 3A, 31-261 Kraków, tel. 012 629 85 14, faks: 012 629 85 15, e-mail: biuro@firr.org.pl, www.firr.org.pl, NIP: 677-222-15-66

KRS: 0000170802, Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia XI WG KRS, Organizacja Pożytku Publicznego, Nr konta: 77 2130 0004 2001 0255 9953 0005

Wejście do lokalu dla osób z niepełnosprawnością ruchową:

Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego

ul. Wybickiego 3A, 31-261 Kraków, tel. 012 629 85 14, faks: 012 629 85 15, e-mail: biuro@fiirr.org.pl, www.firr.org.pl, NIP: 677-222-15-66

KRS: 0000170802, Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia XI WG KRS, Organizacja Pożytku Publicznego, Nr konta: 77 2130 0004 2001 0255 9953 0005

Lokale dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami:

a) Dostępność architektoniczna

Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego

ul. Wybickiego 3A, 31-261 Kraków, tel. 012 629 85 14, faks: 012 629 85 15, e-mail: biuro@firr.org.pl, www.firr.org.pl, NIP: 677-222-15-66

KRS: 0000170802, Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia XI WG KRS, Organizacja Pożytku Publicznego, Nr konta: 77 2130 0004 2001 0255 9953 0005

b) Organizacja lokalu wyborczego

Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego

ul. Wybickiego 3A, 31-261 Kraków, tel. 012 629 85 14, faks: 012 629 85 15, e-mail: biuro@firr.org.pl, www.firr.org.pl, NIP: 677-222-15-66

KRS: 0000170802, Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia XI WG KRS, Organizacja Pożytku Publicznego, Nr konta: 77 2130 0004 2001 0255 9953 0005

SUPLEMENT DO RAPORTU

Dostęp do informacji wyborczych i alternatywnych sposobów głosowania.

W badaniu pojawiły także pytania dotyczące dostępu do informacji wyborczej w gminie i przygotowania wyborów pod kątem wyborców z niepełnosprawnościami. W 5 gminach, w których przeprowadzono to badanie dostępność informacji można ocenić jako satysfakcjonującą. W większości badanych miast wyborcy mieli swobodny dostęp do informacji związanych z wyborami samorządowymi umieszczanymi na stronach Biuletynu Informacji Publicznej danego urzędu lub stronie oficjalnej danej gminy. Dokumenty takie, jak obwieszczenia PKW lub burmistrza/prezydenta miasta związane z wyborami były umieszczane w formie dostępnej. 4 na 5 urzędy na swoich stronach umieściła oddzielną zakładkę z informacjami o udogodnieniach wyborczych osób z niepełnosprawnościami. W trzech gminach uruchomiono specjalną infolinię wyborczą. Wszystkie zbadane gminy oferowały w dniu głosowania transport osobom starszym lub z niepełnosprawnościami do lokalu wyborczego.

W naszej ocenie wszystkie sprawdzone urzędy spełniły pewne minimum, jeżeli chodzi o dostępność informacji wyborczej. Jednak z powodu niskiej wiedzy społecznej o uprawnieniach wyborczych osób z niepełnosprawnościami, należałoby podjąć szerszą akcję informacyjną, bezpośrednio skierowaną do tej grupy wyborców.

Załącznik 2

Wyniki ankiet badania dostępności lokali wyborczych w dniach 15-16 listopada

Dostosowanie lokalu wyborczego zgodnie z wymogami rozporządzenia Ministra Infrastruktury

	wymagane:	TAK	NIE	BRAK DANYCH	NIE WYMAGA	
Lokalizacja lokalu wyborczego	parter budynku	78 (87%)	12 (13%)			liczba ankiet - 90
Drzwi wejściowe do lokalu wyborczego	szerokość w świetle co najmniej 0,9 m	80 (89%)	10 (11%)			11 lokali bez żadnych naruszeń (12%)
Wysokość progów drzwi wejściowych	od 0 mm do 5 mm	74 (82%)	16 (18%)			
Posadzki	nawierzchnia o właściwościach przeciwpoślizgowych	73 (81,5%)	14 (15,5%)	3 (3%)		
Wymiary lokalu wyborczego	zapewniające dogodne warunki ruchu, droga do miejsca głosowania wolna od przeszkód	79 (88%)	7 (8%)	4 (4%)		
Miejsce zapewniające tajność głosowania (wymiary)	wymiary: szerokość: min. 1,2 m głębokość: min. 1,2 m	67 (75%)	20 (22%)	3 (3%)		
Miejsce zapewniające tajność głosowania (miejsca do pisania)	dwa miejsca do pisania: wysokość: 0,8 m i 1,1 m (wymagane obie wysokości)	31 (36%)	54 (60%)	4 (4%)		
Dodatkowe oświetlenie w miejscu zapewniającym tajność głosowania	dodatkowe, obok górnego, oświetlenie skierowane bezpośrednio na miejsce do pisania	33 (37%)	51 (56%)	6 (7%)		
Wysokość urny wyborczej	nie więcej niż 1 m	61 (68%)	25 (28%)	4 (4%)		

Przeście pomiędzy punktami w lokalu	szerokość co najmniej 1,5 m	76 (85%)	10 (11%)	4 (4%)	
Obwieszczenia i informacje PKW	zawieszone na wysokości 0,9 m	73 (81%)	11 (12%)	6 (7%)	
Urządzenia umożliwiające dotarcie do budynku	podjazd lub inne urządzenie (wymagane alternatywnie)	64 (93%)	5 (7%)		21
Krawędzie stopni schodów	wyróżnione kolorem kontrastującym z kolorem posadzki	23 (45%)	28 (55%)		39
Przezroczyste przegrody	oznaczone na wysokości 0,8-1,2 m oraz 1,4-1,7 m przynajmniej dwoma pasami o jednolitej barwie	24 (50%)	22 (46%)	2 (4%)	42
Dostępność nakładki do głosowania w alfabecie Braille		38 (42%)	9 (10%)	43 (48%)	

Zamość

	wymagane:	TAK	NIE	BRAK DANYCH	NIE WYMAGA
Lokalizacja lokalu wyborczego	parter budynku	11	1		
Drzwi wejściowe do lokalu wyborczego	szerokość w świetle co najmniej 0,9 m	12	0		
Wysokość progów drzwi wejściowych	od 0 mm do 5 mm	11	1		
Posadzka	nawierzchnia o właściwościach przeciwpślizgowych	12	0	0	
Wymiary lokalu wyborczego	zapewniające dogodne warunki ruchu , droga do miejsca głosowania wolna od przeszkód	12	0	0	

Miejsce zapewniające tajność głosowania (wymiary)	wymiary: szerokość: min. 1,2 m głębokość: min. 1,2 m	12	0	0	
Miejsce zapewniające tajność głosowania (miejsca do pisania)	dwa miejsca do pisania: wysokość: 0,8 m i 1,1 m (wymagane obie wysokości)	11	1	0	
Dodatkowe oświetlenie w miejscu zapewniającym tajność głosowania	dodatkowe , obok górnego, oświetlenie skierowane bezpośrednio na miejsce do pisania	7	5	0	
Wysokość urny wyborczej	nie więcej niż 1 m	12	0	0	
Przejście pomiędzy punktami w lokalu	szerokość co najmniej 1,5 m	12	0	0	
Obwieszczenia i informacje PKW	zawieszane na wysokości 0,9 m	12	0	0	
Urządzenia umożliwiające dotarcie do budynku	podjazd lub inne urządzenie (wymagane alternatywnie)	12	0	0	0
Krawędzie stopni schodów	wyróżnione kolorem kontrastującym z kolorem posadzki	0	2	0	10
Przezroczyste przegrody	oznaczone na wysokości 0,8-1,2 m oraz 1,4-1,7 m przynajmniej dwoma pasami o jednolitej barwie	1	3	0	8
nakładki Braille		12	0	0	

**KRAJOWE
BIURO WYBORCZE**
ZPOW-0620-30/16

Warszawa, dnia 12 grudnia 2016 r.

Raport z konferencji „Dialog dla wyborów”

W dniu 29 listopada 2016 r. Państwowa Komisja Wyborcza wraz z Krajowym Biurem Wyborczym zorganizowała i przeprowadziła konferencję pod hasłem „**Dialog dla wyborów**”, której celem było przeprowadzenie konsultacji społecznych z przedstawicielami grup wyborców oraz organizacji pozarządowych w zakresie rodzajów kart do głosowania, a także możliwości ich dostosowania do potrzeb wyborców z różnymi rodzajami i stopniami niepełnosprawności.

Do udziału w konsultacjach zostali zaproszeni przedstawiciele parlamentu oraz instytucji państwowych i organizacji pozarządowych działających na rzecz osób niepełnosprawnych, a także eksperci: dr hab. Paweł Nowak, prof. KUL – językoznawca, komunikolog, Agnieszka Jawornicka-Kazancew – psycholog, Jacek Klimek – fizjoterapeuta, ekspert w dziedzinie dysfunkcji narządu ruchu oraz wyborcy.

Podczas pierwszej części konferencji zaprezentowane zostały dwa rodzaje kart do głosowania, tj.: tzw. płachty o wymiarach A0 i A1 (dalej zwane „płachtą”) oraz karta wielostronicowa, tzw. broszura. Na kartach znalazło się 18 list kandydatów (największa liczba list zgłoszonych do sejmików województw w 2014 r.). Na listach umieszczono do 30 kandydatów (maksymalna możliwa liczba kandydatów w wyborach samorządowych).

Przedstawiona została także historia i prawne uwarunkowania karty do głosowania w Polsce.

W kolejnej części konferencji została przeprowadzona symulacja głosowania z udziałem wyborców z różnymi typami niepełnosprawności oraz wyborców pełnosprawnych.

Łącznie w eksperymencie brało udział dziewięciu wyborców: cztery kobiety i pięciu mężczyzn. Dwie osoby reprezentowały grupę wyborców pełnosprawnych, siedem osób posiadało orzeczenie o niepełnosprawności w stopniu znacznym: jedna osoba z częściową

niepełnosprawnością kończyn górnych, jedna osoba z częściową niepełnosprawnością kończyn dolnych, dwie osoby niewidome, jedna osoba niedowidząca, jedna osoba głuchoniewidoma i jedna osoba poruszająca się na wózku. Wyborcy Ci na potrzeby eksperymentu oddawali głos z wykorzystaniem trzech rodzajów kart wyborczych: dwóch płacht w wymiarach A0 i A1 (z mniejszą czcionką) oraz tzw. broszury. W każdym przypadku wyborcy mogli korzystać z nakładek na karty do głosowania sporządzonych w alfabecie Braille'a, przystosowanych do danego formatu karty do głosowania.

Wyborcy, zarówno osoby z niepełnosprawnościami jak też osoby pełnosprawne, jako wygodniejszą do głosowania ocenili broszurę, niż płachtę. Osoby biorące udział w eksperymencie zwracały uwagę przede wszystkim na:

- nieprzystosowanie kabiny do głosowania do korzystania z płachty (ze względu na jej duże rozmiary);
- trudności z dotarciem z płachtą do kabiny wyborczej;
- trudności ze złożeniem i wrzuceniem płachty do urny;
- możliwość łatwego podarcia płachty;
- dużą trudność samodzielnego nałożenia na płachtę nakładki sporządzonej w alfabecie Braille'a;
- techniczne problemy podczas głosowania korespondencyjnego z wykorzystaniem płachty.

90% badanych biorących udział w eksperymencie wypowiedziało się, że odczuwało komfort podczas użycia do głosowania kart w formacie broszury, zaś dyskomfort podczas użycia kart w formacie A0.

Spośród wszystkich uczestników eksperymentu, tylko jedna osoba pochwaliła pomysł dużej karty za możliwość „oglądu wszystkich za jednym razem” i możliwość dokonania swojego wyboru na podstawie „całościowego wrażenia”.

Druga część eksperymentu, w której udział wzięły 3 osoby, polegała na symulacji niepełnosprawności różnego stopnia u trzech osób pełnosprawnych i pokazaniu możliwych trudności, z jakimi mogą zmagać się te osoby podczas głosowania. Eksperyment został omówiony przez Pana Jacka Klimka, fizjoterapeutę i eksperta w dziedzinie dysfunkcji narządu ruchu, a także psycholog – Panią Agnieszkę Jawornicką-Kazancew, która przedstawiła stanowisko z perspektywy psychologicznej w sprawie komfortu użytkowania

kart do głosowania. Stanowisko to wyrażone zostało na podstawie przeprowadzonych podczas konsultacji rozmów i obserwacji zachowania osób biorących bezpośredni, czynny udział w eksperymencie. Do analizy posłużono się teorią motywacji sformułowaną przez Pintricha i DeGroot (1990) która przewiduje, że motywacja do podjęcia się zadania jest tym silniejsza im więcej wart jest wynik, jaki ma zostać osiągnięty, im większe są osobiste możliwości podmiotu, zapewniające mu wykonanie działań przynoszących wynik i im silniejsze są pozytywne emocje związane z wynikiem i działaniem. W związku z tym, przeprowadzone rozmowy z uczestnikami badania i obserwacja samego eksperymentu zogniskowane zostały wokół wartości, jakie deklarowali uczestnicy w związku z zadaniem, oceny własnych możliwości wykonania zadania i emocji, jakie uczestnikom towarzyszyły podczas wykonywania zadania.

Podczas rozmów z uczestnikami wszystkie badane osoby podkreślały, iż udział w wyborach ma dla nich dużą wartość i pomimo zmagania się z problemami związanymi z niepełnosprawnością starają się korzystać z czynnego prawa wyborczego.

W trakcie badania z kartą do głosowania o formacie A0 badani z poziomu swoich wartości zgłaszali uwagi dotyczące naruszenia ich prawa do tajności podczas głosowania. Badani zgłaszali skargi: „ktoś widzi jak głosuję”. Podczas bezpośredniego eksperymentu z obsługą karty formatu A0 można było zaobserwować, iż badani czasem zakreślali swój głos na karcie bezpośrednio na stole, przy którym siedziała komisja wyborcza, mieli trudność z dotarciem do kabiny wyborczej i dużą trudność sprawiało im samodzielne nałożenie nakładki z tekstem wg alfabetu Braille’a.

W wypowiedziach badanych, podczas badania komfortu użytkowania kart formatu A0, pojawiały się często sformułowania: „nierealne”, „niepraktyczne”, „nie możliwe do zrealizowania”, „nie ma możliwości realizacji”, „niewygodne”. Z bezpośredniej obserwacji widać było jak dużo wysiłku od osób z niepełnosprawnością wymagało rozłożenie karty do głosowania, znalezienie wybranego kandydata. Niemało wysiłku sprawiało również złożenie kart po głosowaniu. Wyborcy biorący udział w badaniu stosowali różne techniki, ale duży format karty powodował, iż widać było, iż są sfrustrowani, składali kartę „byle jak”, jedna osoba badana pogmiotła kartę nie mogąc poradzić sobie z jej złożeniem. Podczas omawiania swoich uczuć związanych z doświadczeniem badani mówili, iż bali się, że karta się pogniecie lub rozedrze, a do tego

nie chcieli dopuścić. Uczestnicy mówili również o lęku, że karta się zsunie ze stołu lub spadnie pod wpływem swojego ciężaru.

Z poziomu oceny emocji, jakie towarzyszyły uczestnikom badania wynika, iż większość badanych podczas głosowania kartą wyborczą formatu A0 doświadczała negatywnych emocji. Uczestnicy w swoich wypowiedziach mówili o tym, że czują się zniechęceni, czują złość, dyskomfort, niechęć. W opisie swoich doświadczeń pojawiły się wypowiedzi: „współczuję wszystkim, którzy mieli by za pomocą takich kart głosować”, w rozmowach o towarzyszących emocjach z uczestnikami po badaniu część wyborców, w grupie kobiet mówiła o emocjach z obszaru zawstydzienia niemożnością wykonania zadania „tak jak bym chciała”.

Z obserwacji zachowania uczestników podczas badania komfortu używania kart wyborczych w formacie broszury można było zauważyć, iż badani potrzebowali znacząco mniej czasu na „obsłużenie” karty: znalezienie swojego kandydata, zakreslenie swojego wyboru i wrzucenie karty od urny wyborczej. Znaczące skrócenie czasu wykonania zadania możliwe było wyraźnie do zaobserwowania podczas wykonywania zadania przez większość uczestników bez względu na rodzaj niepełnosprawności, jakiej badani doświadczaali. Podczas formowania swoich doświadczeń badani oceniając karty wyborcze w formacie broszury używali sformułowań, iż było im „prościej”, „łatwiej”. Samą kartę w formacie broszury oceniali jako „poręczna”, „łatwa”, „komfortowa”, „estetyczna”. O swoich uczuciach mówili, iż czują „satysfakcję” i „zadowolenie”.

Z perspektywy psychologicznej ważne jest zaznaczenie, iż w analizie długości wypowiedzi poszczególnych badanych wyraźna jest różnica - badani więcej i dłużej wypowiadali się o kartach A0 próbując w ten sposób podkreślić swój poziom dyskomfortu i niechęci do tego typu kart, a podczas oceny kart w formacie broszury badani formułowali swoją ocenę szybko jakby dawali do zrozumienia, że jest to dla nich oczywiste co wolą, w sposób nieświadomy sygnalizując, że użycie kart w formie broszury zwiększa ich poziom kontroli i samodzielności.

Druga część konferencji poświęcona była instrukcji głosowania umieszczonej na kartach do głosowania. Przedstawiony został wynik testu przeprowadzonego w kilku szkołach ponadgimnazjalnych, który miał sprawdzić, czy instrukcja głosowania, która dotychczas znajdowała się na kartach do głosowania, jest zrozumiała dla wyborców. 94 % spośród 129 uczniów biorących udział w eksperymencie zagłosowało, przy pomocy instrukcji

do głosowania, prawidłowo i oddało głos ważny. Niemniej jednak uczniowie sformułowali wnioski dotyczące instrukcji głosowania:

- tekst instrukcji jest zrozumiały;
- tekst instrukcji jest zbyt długi;
- lepszą formą byłaby instrukcja w punktach;
- sformułowanie „wielokartkowa karta” jest niezrozumiałe i należy je zastąpić innym.

Kolejnym punktem konferencji była dyskusja nad propozycją „nowej” instrukcji głosowania. Językoznawca i komunikolog, prof. dr hab. Paweł Nowak, stwierdził, że napisanie skutecznej i niebudzącej kontrowersji instrukcji wyborczej nie jest łatwe, choćby z tego względu, że mając w systemie języka polskiego 200 000 słów i około miliona różnych form i reguł, trzeba dopasować komunikację do skrajnie różnych i wielorako zróżnicowanych indywidualnych kompetencji językowych obywateli. Trzeba także umieć pogodzić oficjalność i bezduszną komunikacji urzędowej z przyjaznością i emocjonalnością komunikacji interpersonalnej. W efekcie można postawić na bardzo proste, obrazowe i konkretne sformułowania, które zrozumieją prawie wszyscy Polacy, ale może być i tak, że te oczywiste komunikaty będą dotyczyły osoby o wyższej kompetencji językowej. Odrębną kwestią pozostaje dopasowanie języka, a zwłaszcza jego zapisu, do możliwości percepcyjnych osób z niepełnosprawnością, szczególnie ludzi niewidomych i niedowidzących.

Zdaniem mówcy zaproponowana instrukcja głosowania jest poprawna, skuteczna i znacznie lepsza niż instrukcje wcześniejsze. Jednocześnie ekspert zaproponował poprawioną wersję instrukcji:

- 1. To jest karta do głosowania. Gdy Pan/Pani zagłosuje, proszę wrzucić ją w c a ł o ś c i do urny. Nie wolno z niej wryrywać kartek, ani obrywać ich części.*
- 2. Na jednej stronie znajduje się tylko j e d n a lista kandydatów na posłów.*
- 3. Znak „x” niech Pan/Pani postawi w y ł ą c z n i e w kratce obok nazwiska jednego wybranego kandydata.*
- 4. Jeśli postawi Pan/Pani więcej niż jeden znak „x”, to Pana/Pani głos będzie nieważny.*

Zasugerował również rezygnację z punktu informującego o graficznym wyglądzie znaku stawianego w kratce przeznaczonej na oddanie głosu lub przedstawienie go za pomocą obrazu, np.

W ostatniej części konferencji odbyła się dyskusja wszystkich uczestników na temat formy i językowego kształtu instrukcji do głosowania, po której Przewodniczący Państwowej Komisji Wyborczej, Pan Wojciech Hermeliński, dokonał podsumowania oraz podziękował przybyłym osobom.

Jednocześnie Przewodniczący wyraził nadzieję, że było to pierwsze z cyklu spotkań z wyborcami, mających za zadanie wypracowanie najlepszego wzoru karty do głosowania, zarówno pod względem jej formy: broszury czy plachty, jak też zamieszczenia jasnej i zrozumiałej instrukcji głosowania.

**PAŃSTWOWA
KOMISJA WYBORCZA**

ZPOW-066-189/16

Warszawa, dnia 13 października 2016 r.

**Stanowisko Państwowej Komisji Wyborczej
w sprawie sugestii dotyczących wzorów kart do głosowania zawartych w raporcie
Fundacji im. Stefana Batorego dotyczącym wyników badania kart do głosowania
z wyborów do sejmików województw w 2014 r.**

W raporcie Fundacji im. Stefana Batorego *„Nieważne głosy, ważny problem. Wyniki badania kart do głosowania z wyborów do sejmików województw 2014”* zawarta jest sugestia, aby „W wyborach samorządowych (szczególnie do sejmików województw) (...) odejść od kart zbroszurowanych, które powodują znaczące zwiększenie liczby głosów nieważnych (nawet o kilkaset tysięcy). Należy przy tym opracować procedurę, która ułatwiałaby oddawanie głosów przez wyborców z dysfunkcją wzroku, jednak inną niż nakładka na karty do głosowania (obecnie korzysta z niej zaledwie kilkaset osób w skali wyborów)”. Ponadto w raporcie wskazano, że „Należy odpowiednio przygotować wzory kart do głosowania, żeby w maksymalnym stopniu uniemożliwić pomyłki wyborców. W pracy trzeba włączyć specjalistów (grafików itp.). Projekty należy skonsultować z grupami wyborców oraz z organizacjami społecznymi skupiającymi osoby starsze lub z niepełnosprawnościami. Pozwoli to dobrać w optymalny sposób szatę graficzną i rozmiar czcionek, a także zaprojektować kartę w taki sposób, by miała ona jasną i czytelną instrukcję oddawania ważnego głosu.”

Państwowa Komisja Wyborcza zauważa, że karty zbroszurowane nie zostały zastosowane po raz pierwszy w wyborach samorządowych w 2014 r. Karty w tej formie były stosowane lub przepisy dopuszczały ich stosowanie już od roku 1991. Do roku 2011 były używane w wyborach, w których wyborca oddaje głosy na listę, w przypadku gdy w danym okręgu wyborczym zgłoszono dużą liczbę list zawierających dużą liczbę kandydatów.

Wejście w życie przepisów Kodeksu wyborczego umożliwiających głosowanie za pomocą nakładki na kartę do głosowania sporządzoną w alfabecie Braille’a ograniczyło możliwości

wyboru rodzaju karty. Przeprowadzona wówczas przez Państwową Komisję Wyborczą analiza w tym zakresie, w ramach której konsultowano się z organizacjami zrzeszającymi osoby niewidome i niedowidzące, wykazała, że aby umożliwić tym osobom samodzielny udział (za pomocą nakładki sporządzonej w alfabecie Braille'a) w głosowaniu w wyborach, w których głosuje się na wieloosobowe listy (wybory do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, wybory do Parlamentu Europejskiego, wybory do sejmików województw, wybory do rad powiatów oraz wybory do rad miast na prawach powiatów i rad dzielnic m.st. Warszawy) konieczne jest zastosowanie kart zbroszurowanych. Takie karty używane były we wszystkich tego rodzaju wyborach przeprowadzonych od 2011 r. Jak zatem widać wybory samorządowe w 2014 r. nie były pierwszymi, w których powszechnie stosowana była karta zbroszurowana.

Należy także podkreślić, że Państwowa Komisja Wyborcza opracowuje wzory kart do głosowania działając na podstawie przepisów Kodeksu wyborczego. Komisja nie może zatem opracować wzoru karty zakładając, że wyborcy niewidomi i niedowidzący korzystają z innych ułatwień niż nakładka na kartę do głosowania, gdyż takich ułatwień nie przewiduje Kodeks wyborczy.

Na marginesie należy także zauważyć, że proponowane przez Fundację im. Stefana Batorego zastąpienie nakładek na kartę *innym mechanizmem adekwatnym do potrzeb wyborców, np. urządzeń elektronicznych umożliwiających osobom z dysfunkcjami wzroku (w tym grupie, która nie posługuje się alfabetem Braille'a) odczytanie (w formacie audio) treści kart do głosowania*, nie rozwiązuje problemu. Nakładki w alfabecie Braille'a nie służą bowiem do zapoznania wyborcy niewidomego i niedowidzącego z treścią karty (na nakładce nie ma nazw list i nazwisk kandydatów), umożliwiają one natomiast tej grupie wyborców oddanie ważnego głosu poprzez postawienie znaku „x” w przeznaczonej na to kratce.

Państwowa Komisja Wyborcza zwraca także uwagę, że po doświadczeniach z wyborów samorządowych raz jeszcze dokonała analizy możliwości zastąpienia kart zbroszurowanych innym rodzajem kart. Kwestię tę konsultowano ze środowiskiem osób niepełnosprawnych, w tym m. in. z Polskim Związkiem Niewidomych. Analiza ta wykazała, że zastosowanie nakładki na kartę we wskazanych wyżej wyborach wymusza sporządzanie kart do głosowania w formie zbroszurowanej.

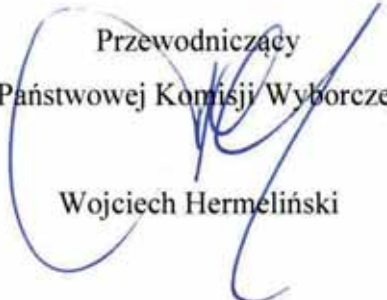
Jednocześnie Komisja dokonała zmiany wzoru karty dodając stronę tytułową i stronę ze spisem treści. Ponadto zmieniono treść umieszczonego na karcie do głosowania pouczenia dotyczącego prawidłowego sposobu głosowania (pomysł ten został następnie uwzględniony w jednej z nowelizacji Kodeksu wyborczego).

W związku z sugestiami zawartymi w raporcie Fundacji im. Stefana Batorego Państwowa Komisja wyborcza informuje, że zostały podjęte działania mające na celu przeprowadzenie wielopłaszczyznowych konsultacji społecznych, dotyczących zarówno fizycznej formy karty do głosowania jak i językowego kształtu informacji dla wyborcy.

W konsultacjach uczestniczyć będą przedstawiciele reprezentatywnych grup wyborców, przede wszystkim osoby z różnego typu niepełnosprawnościami, specjaliści - praktycy zajmujący się tworzeniem dostosowań i usprawnień dla osób z niepełnosprawnością, profesjonaliści w zakresie edytorstwa oraz eksperci w dziedzinie komunikacji i pragmatyki językowej. Wszelkie sugestie dotyczące karty do głosowania zostaną poddane głębokiej i wieloaspektowej analizie w ramach debaty eksperckiej.

Wnioski pokonsultacyjne zostaną niezwłocznie podane do wiadomości publicznej po zakończeniu wszystkich etapów konsultacji. Szczegółowe informacje dotyczące harmonogramu i wykaz podmiotów uczestniczących w konsultacjach zostaną podane przez Państwową Komisję Wyborczą w najbliższym czasie.

Państwowa Komisja Wyborcza, mając na uwadze przede wszystkim dobro wyborców i minimalizację ryzyka podwyższonej liczby głosów nieważnych, a także świadomość potrzeby analizy sugestii związanych z wyborami, rozpoczyna proces konsultacji społecznych.

Przewodniczący
Państwowej Komisji Wyborczej

Wojciech Hermeliński

Zmiany na stanowiskach komisarzy wyborczych, dyrektorów Delegatur Krajowego Biura Wyborczego, pełnomocników wyborczych urzędów miast i gmin

W pierwszym numerze „Zamojskiego Półrocznika Wyborczego” przedstawiliśmy Państwu skład osobowy sędziów powołanych na stanowiska komisarzy wyborczych w kraju przez Państwową Komisję Wyborczą według stanu na dzień 1 stycznia 2015 r.¹ Także na tę datę zamieściliśmy wykaz osób pełniących funkcje dyrektorów Delegatur Krajowego Biura Wyborczego z terenu całego kraju² oraz wykaz pełnomocników wyborczych z obszaru nadzoru wyborczego Komisarza Wyborczego w Zamościu³.

Różne wydarzenia prawne i faktyczne spowodowały, zmiany na poszczególnych stanowiskach, które to zmiany prezentujemy by uczynić aktualnymi wszystkie nasze informacje dotyczące problematyki wyborczej kraju i naszego regionu.

Komisarzy wyborczych powołuje spośród sędziów Państwowa Komisja Wyborcza na okres 5 lat. Tak stanowi art. 166 § 3 Kodeksu wyborczego. Przywołana regulacja prawna wskazuje więc, że przyczyną powołania nowych komisarzy wyborczych jest upływ pięcioletniej kadencji na jaką powierzono sędziemu pełnienie obowiązków komisarza wyborczego. Ustawodawca określa także przypadki wygaśnięcia funkcji komisarza wyborczego w czasie trwania kadencji. Stosownie do postanowień art. 166 § 7 Kodeksu wyborczego funkcja komisarza wyborczego wygasa w czasie kadencji z chwilą ukończenia 70 roku życia, w przypadku

1.Zamojskim Półrocznik Wyborczy, Nr 1/2015, s. 15-16.

2.Tamże s.18-20.

3.Tamże s. 26.

zrzeczenia się funkcji, wobec śmierci, ustania stosunku służbowego komisarza jako sędziego oraz w przypadku odwołania sędziego z funkcji komisarza wyborczego

Zmiany na stanowiskach komisarzy wyborczych w Polsce nastąpiły w dwóch przypadkach. Obie zmiany dokonane zostały przez Państwową Komisję Wyborczą z powodu upływu 5 letniej kadencji komisarzy, na którą powołani byli dotychczasowi sędziowie.

- Komisarzem Wyborczym w Lublinie z dniem 2 grudnia 2015 r. powołany został Jerzy Krzysztof Rodzik Sędzia Sądu Okręgowego w Lublinie i zastąpił na tym urzędzie sędziego Magdalenę Danutę Kuczyńską,

- Komisarzem Wyborczym w Gorzowie Wielkopolskim z dniem 29 listopada 2016 r. powołany został Dariusz Artur Hendler Sędzia Sądu Okręgowego w Gorzowie Wielkopolskim i zastąpił na tym stanowisku Zbigniewa Piątka.

Od stycznia 2015 r. nastąpiły zmiany na stanowiskach dyrektorów Delegatur Krajowego Biura Wyborczego, w trzech przypadkach z powodu nabycia uprawnień emerytalnych i w jednym przypadku z powodu śmierci osoby pełniącej funkcję dyrektora:

- W Delegaturze Krajowego Biura Wyborczego w Chełmie na stanowisko Dyrektora powołana została Marta Krasa-Burak zastępując Zdzisława Mikulskiego.

- W Delegaturze Krajowego Biura Wyborczego we Wrocławiu na stanowisko Dyrektora powołany został Tomasz Szczepański zastępując Barbarę Piątek.

- W Delegaturze Krajowego Biura Wyborczego w Tarnobrzegu na stanowisko Dyrektora powołana została Elżbieta Koziarska zastępując Zbigniewa Kantorowicza.

W Delegaturze Krajowego Biura Wyborczego w Częstochowie zmiana jest następstwem śmierci osoby pełniącej funkcję dyrektora. Na stanowisko Dyrektora został powołany Tomasz Doruchowski zastępując Andrzeja Judyka.

Na terenie obejmującym nadzór wyborczy Komisarza Wyborczego w Zamościu w 6 urzędach miast i gmin nastąpiły zmiany na stanowiskach pełnomocników wyborczych. Nowymi pełnomocnikami wyborczymi zostali:

1. Katarzyna Czajkowska - Miasto Zamość,
2. Anna Jakus - Gmina Łukowa,
3. Elżbieta Jeczeń - Gmina Hrubieszów,
4. Agnieszka Jeleń - Gmina Nielisz,
5. Zbigniew Kita - Gmina Biszczka
6. Marta Mazek - Miasto Hrubieszów.

Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 19 października 2016 r. zmieniająca uchwałę w sprawie sposobu zgłaszania kandydatów na członków komisji wyborczych, wzoru zgłoszenia oraz zasad powoływania terytorialnych komisji wyborczych i obwodowych komisji wyborczych w wyborach do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz w wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast

UCHWAŁA

PAŃSTWOWEJ KOMISJI WYBORCZEJ

z dnia 19 października 2016 r.

zmieniająca uchwałę w sprawie sposobu zgłaszania kandydatów na członków komisji wyborczych, wzoru zgłoszenia oraz zasad powoływania terytorialnych komisji wyborczych i obwodowych komisji wyborczych w wyborach do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz w wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast

Na podstawie art. 178 § 11 i art. 182 § 11 ustawy z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (Dz. U. Nr 21, poz. 112, z późn. zm.^[1]) Państwowa Komisja Wyborcza uchwała, co następuje:

§ 1. W uchwale Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 25 sierpnia 2014 r. w sprawie sposobu zgłaszania kandydatów na członków komisji wyborczych, wzoru zgłoszenia oraz zasad powoływania terytorialnych komisji wyborczych i obwodowych komisji wyborczych w wyborach do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz w wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast (M.P. z 2014 r. poz. 783), wprowadza się następujące zmiany:

1) w § 9 w ust. 6 wprowadzenie do wyliczenia otrzymuje brzmienie:

„W skład każdej obwodowej komisji wyborczej wchodzi, zgodnie z art. 182 § 2a i § 3 pkt 2 Kodeksu wyborczego, osoba wskazana przez wójta.”;

2) w § 11 ust. 2 otrzymuje brzmienie:

„2. W wykazie, o którym mowa w ust. 1, ujmuje się również osoby wskazane do składów komisji, zgodnie z art. 182 § 2a i § 3 pkt 2 Kodeksu wyborczego, przez wójta.”;

3) w § 13:

a) ust. 5 otrzymuje brzmienie:

„5. Losowanie przeprowadza się w ten sposób, że nazwiska kandydatów uczestniczących w losowaniu oznaczają się numerami, informując o tym obecnych przy losowaniu. Do jednakowych,

nieprzeźroczystych kopert wkłada się kartki z wpisanymi numerami odpowiadającymi numerom, którymi oznaczono nazwiska kandydatów. Po wymieszaniu kopert losuje się:

1) przy powoływaniu terytorialnej komisji wyborczej:

- a) 9 kopert – w przypadku gminnej i miejskiej komisji wyborczej w gminach niebędących miastem na prawach powiatu oraz dzielnicowej komisji wyborczej w dzielnicach m.st. Warszawy,
- b) 8 kopert – w przypadku wojewódzkiej i powiatowej komisji wyborczej oraz miejskiej komisji wyborczej w mieście na prawach powiatu;

2) przy powoływaniu obwodowej komisji wyborczej:

- a) 10 kopert – w przypadku komisji w obwodach od 2001 do 3000 mieszkańców,
- b) 8 kopert – w przypadku komisji w obwodach do 2000 mieszkańców,
- c) 6 kopert – w przypadku komisji w obwodach odrębnych.”,
- b) dodaje się ust. 5a i 5b w brzmieniu:

„5a. Wylosowane numery są odczytywane i okazywane obecnym przy losowaniu. Odczytywane są również imiona i nazwiska kandydatów oznaczonych tymi numerami.

5b. W czynnościach losowania mogą uczestniczyć inne osoby, pod nadzorem organu przeprowadzającego losowanie.”;

4) w § 14 dodaje się ust. 4 w brzmieniu:

„4. W przypadku, o którym mowa w ust. 1:

1) terytorialne komisje wyborcze, przy uwzględnieniu sędziego wskazanego przez prezesa właściwego miejscowo sądu okręgowego do wojewódzkiej i powiatowej komisji wyborczej oraz miejskiej komisji wyborczej w mieście na prawach powiatu, powołuje się łącznie w składzie 7 osób;

2) obwodowe komisje wyborcze, przy uwzględnieniu osoby wskazanej przez wójta, powołuje się łącznie w składzie:

- a) 9 osób – w przypadku komisji w obwodach od 2001 do 3000 mieszkańców,
- b) 7 osób – w przypadku komisji w obwodach do 2000 mieszkańców,
- c) 5 osób – w przypadku komisji w obwodach odrębnych.”;

5) w § 16:

a) w ust. 1 w pkt 5 na końcu kropkę zastępuje się średnikiem i dodaje się pkt 6 w brzmieniu:

„6) śmierci członka komisji.”,

b) dodaje się ust. 1a w brzmieniu:

„1a. Zmiany w składach obwodowych komisji wyborczych dokonywane są także w przypadku utraty członkostwa w komisji na skutek wyrażenia zgody na kandydowanie w wyborach przez osobę będącą w stosunku do członka komisji małżonkiem, wstępnym, zstępnym, rodzeństwem,

małżonkiem zstępnego lub przysposobionego albo pozostającą z nim w stosunku przysposobienia.”,

c) ust. 2 otrzymuje brzmienie:

„2. Osoba wchodząca w skład komisji powinna powiadomić niezwłocznie przewodniczącego komisji o wystąpieniu przyczyny, o której mowa w ust. 1 pkt 4 i 5 oraz w ust. 1a.”,

d) ust. 5 otrzymuje brzmienie:

„5. Uzupełnienia składu komisji dokonuje się w przypadku zmniejszenia się jej składu poniżej minimalnego składu komisji. Organ właściwy do powołania komisji dokonuje jej uzupełnienia do składu określonego w § 14 ust. 4.”.

§ 2. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu.

Przewodniczący Państwowej Komisji Wyborczej: *Wojciech Hermeliński*

[1]¹⁾ Zmiany wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2011 r. Nr 26, poz. 134, Nr 94, poz. 550, Nr 102, poz. 588, Nr 134, poz. 777, Nr 147, poz. 881, Nr 149, poz. 889, Nr 171, poz. 1016 i Nr 217, poz. 1281, z 2012 r. poz. 849, 951 i 1529, z 2014 r. poz. 179, 180 i 1072, z 2015 r. poz. 1043, 1044, 1045, 1923 i 2281 oraz z 2016 r. poz. 1232 i 1250

UCHWAŁA
PAŃSTWOWEJ KOMISJI WYBORCZEJ
z dnia 7 listopada 2016 r.

zmieniająca uchwałę w sprawie wytycznych i wyjaśnień w sprawie referendum
lokalnych dotyczących odwołania organów jednostek samorządu terytorialnego

Na podstawie art. 161 § 1 ustawy z dnia 5 stycznia 2011 r. — Kodeks wyborczy (Dz. U. Nr 21, poz. 112, z późn. zm.¹⁾) w związku z art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 15 września 2000 r. o referendum lokalnym (Dz. U. z 2016 r. poz. 400) Państwowa Komisja Wyborcza uchwała, co następuje:

§ 1. W załączniku do uchwały Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 7 maja 2012 r. w sprawie wytycznych i wyjaśnień w sprawie referendum lokalnych dotyczących odwołania organów jednostek samorządu terytorialnego (M. P. poz. 353 oraz z 2016 r. poz. 230) po pkt 44 dodaje się pkt 44a w brzmieniu:

„44a. W referendum lokalnym obwodowe i terytorialne komisje do spraw referendum oraz komisarze wyborczy mogą wykorzystywać testowo system informatyczny Wsparcie Organów Wyborczych dostarczony przez Krajowe Biuro Wyborcze.”.

§ 2. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu.

Przewodniczący
Państwowej Komisji Wyborczej

Wojciech Hermeliński

¹⁾Zmiany wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2011 r. Nr 26, poz. 134, Nr 94, poz. 550, Nr 102, poz. 588, Nr 134, poz. 777, Nr 147, poz. 881, Nr 149, poz. 889, Nr 171, poz. 1016 i Nr 217, poz. 1281, z 2012 r. poz. 849, 951 i 1529, z 2014 r. poz. 179, 180 i 1072, z 2015 r. poz. 1043, 1044, 1045, 1923 i 2281 oraz z 2016 r. poz. 1232 i 1250.

UCHWAŁA
PAŃSTWOWEJ KOMISJI WYBORCZEJ

z dnia 7 listopada 2016 r.

zmieniająca uchwałę w sprawie wytycznych dla komisarzy wyborczych
oraz terytorialnych i obwodowych komisji wyborczych, dotyczących przygotowania
i przeprowadzania wyborów do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad
dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast
w toku kadencji w latach 2014-2018

Na podstawie art. 161 § 1 ustawy z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (Dz. U. Nr 21, poz. 112, z późn. zm.¹⁾) w związku z art. 7 ust. 2 ustawy z dnia 15 marca 2002 r. o ustroju miasta stołecznego Warszawy (Dz. U. z 2015 r. poz. 1438) Państwowa Komisja Wyborcza uchwala, co następuje:

§ 1. W załączniku do uchwały Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 22 grudnia 2014 r. w sprawie wytycznych dla komisarzy wyborczych oraz terytorialnych i obwodowych komisji wyborczych, dotyczących przygotowania i przeprowadzania wyborów do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast w toku kadencji w latach 2014-2018 (M.P. z 2015 r. poz. 66), w części wstępnej pkt 4 otrzymuje brzmienie:

„4. W wyborach w toku kadencji organy wyborcze wykorzystują testowo system informatyczny Wsparcie Organów Wyborczych dostarczony przez Krajowe Biuro Wyborcze, w zakresie udostępnionych funkcjonalności. Niezależnie od wykorzystywania tego systemu organy wyborcze mogą posługiwać się także dostępnymi programami komputerowymi służącymi do obliczeń matematycznych.”.

§ 2. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu.

Przewodniczący
Państwowej Komisji Wyborczej

Wojciech Hermeliński

¹⁾Zmiany wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2011 r. Nr 26, poz. 134, Nr 94, poz. 550, Nr 102, poz. 588, Nr 134, poz. 777, Nr 147, poz. 881, Nr 149, poz. 889, Nr 171, poz. 1016 i Nr 217, poz. 1281, z 2012 r. poz. 849, 951 i 1529, z 2014 r. poz. 179, 180 i 1072, z 2015 r. poz. 1043, 1044, 1045, 1923 i 2281 oraz z 2016 r. poz. 1232 i 1250.

Edukacja wyborcza jako jeden z celów Światowego Dnia Wyborów

Teresa Renata Bodys

Sędzia Sądu Okręgowego w Zamościu
Komisarz Wyborczy w Zamościu

Święto Wyborów to wydarzenie umożliwiające Komisarzowi Wyborczemu wypełnianie zadań nałożonych ustawą Kodeks wyborczy i realizację celów oraz postulatów jakie przyświecały twórcom Światowego Dnia Wyborów. W wiele historycznych wydarzeń wyborczych obfitował rok 2016 i był okazją do edukacji i aktywizacji wyborców.

Rok 2016 zapisał się w Zamościu jako rok obchodów ważnych jubileuszy dotyczących problematyki wyborczej. Obchodziliśmy rocznicę 25 lecia demokratycznych wyborów w Polsce i powołania stałych organów wyborczych w naszym państwie a także 25 lecie istnienia Stowarzyszenia Europejskich Urzędników Wyborczych. To także rok małego jubileuszu - pięciolecie uchwalenia ustawy Kodeks wyborczy - aktu prawnego, którym zastąpione zostały wszystkie ordynacje wyborcze, o czym często zapominamy przywołując uregulowania prawne dotyczące proble-

matyki wyborczej obowiązującej w Polsce. Upamiętniliśmy w Zamościu jubileusz ćwierćwiecza demokratycznego prawa wyborczego w Polsce wystawą zatytułowaną *Wybory Dawniej i Dziś* - wystawą historyczną, którą przybliżaliśmy wszystkim zainteresowanym nasze wybory na przestrzeni ostatnich 25 lat sięgając do początków rodzącego się prawa wyborczego w naszym kraju.

Rys historyczny wyborów demokratycznych w Polsce i znaczenie w demokracji wyborczej roli sędziów przedstawił podczas uroczystego otwarcia wystawy Przewodniczący Państwowej Komisji Wyborczej Sędzia Wojciech Hermeliński. Temu wydarzeniu poświęciliśmy uwagę w trzecim numerze „Zamojskiego Półrocznika Wyborczego” (Nr 1(3) 2016) Wystawa wyborcza połączona z tematycznym wykładem to wydarzenie 2016 roku wpisujące się w cykl naszej działalności informacyjnej i edukacyjnej zapoczątkowanej w 2012 rok. Podczas obchodów w Zamościu XI Światowego Dnia Wyborów w dniu 4 lutego 2016 r. wykładem wieloletniego Szefa Krajowego Biura Wyborczego oraz członka założyciela i przewodniczącego Stowarzyszenia Europejskich Urzędników Wyborczych Kazimierza Wojciecha Czaplickiego wprowadzeni zostaliśmy w problematykę związaną z powołaniem do życia Stowarzyszenia ACEEEO i celów działania tej międzynarodowej instytucji wyborczej a na łamach trzeciego numeru „Zamojskiego Półrocznika Wyborczego” zaprezentowaliśmy

wszystkim wyborcom artykuł autorstwa Kazimierza Wojciecha Czaplickiego na temat historii głosowania na przestrzeni wieków poczynając od zasad głosowania w starożytnej Grecji po czasy współczesne. W Zamościu, od 2014 roku obchodzimy Światowy Dzień Wyborów realizując idee pomysłodawców tego Święta: Światowej Organizacji Wyborów (Global Election Organization - GEO) oraz Stowarzyszenia Europejskich Urzędników Wyborczych (ACEEEO). Intencją twórców ustanowienia jednego dnia na całym świecie jako Święta Wyborów było upowszechnianie prawa wyborczego wśród obywateli świata jego ujednolicanie w ramach obowiązujących przepisów prawa międzynarodowego, w tym postanowień Konwencji Ochrony Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 20

ną wśród młodzieży szkół ponadgimnazjalnych - naszych przyszłych wyborców i wśród studentów zamojskich uczelni wyższych: Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Szymona Szymonowicza oraz Wyższej Szkoły Humanistyczno - Ekonomicznej im. Jana Zamoyskiego w Zamościu. Są to wykłady, warsztaty, zajęcia seminaryjne odbywające się cyklicznie w szkołach zamojskich a także położonych w innych miastach znajdujących się na terenie nadzoru wyborczego Komisarza Wyborczego w Zamościu (tj. Biłgoraj, Hrubieszów, Tomaszów Lubelski, Lubycza Królewska, Szczepieszyń).

Edukacja przez sztukę - to także jedna z form przybliżania młodzieży prawa wyborczego, zasad głosowania, instytucji prawa wyborczego i wiedzy o organach wyborczych i ich roli w procesach wyborczych. Formą edukacji przez sztukę jest corocznie organizowany konkurs na plakat wyborczy kierowany do uczniów szkół ponadgimnazjalnych a ogłoszony po raz pierwszy w 2014 roku. Ta inicjatywa umożliwiła rozpoczęcie tworzenia zamojskiej kolekcji plakatu wyborczego - jedynej takiej kolekcji w Polsce. O tym wydarzeniu także informujemy na łamach Zamojskiego Półrocznika.

Światowy Dzień Wyborów obchodzony w Zamościu to także okazja do zaprezentowania plakatów wyróżnionych przez artystyczną Komisję Konkursową i autorów prac wzbogacających kolekcję. Święto wyborów jest też okazją do udziału młodzieży w konferencjach, w których biorą udział przedstawiciele najwyższego organu wyborczego w Polsce - Państwowej Komisji Wyborczej i Krajowego Biura Wyborczego, wymiaru sprawiedliwości i prokuratury, policji i świata nauki, lokalnych mediów i przedstawicieli organów władzy wykonawczej wybieranej w wyborach samorządowych. Podczas świętowania Światowego Dnia Wyborów w latach 2014 - 2016 w Zamościu mieliśmy wyjątkową okazję wysłuchania

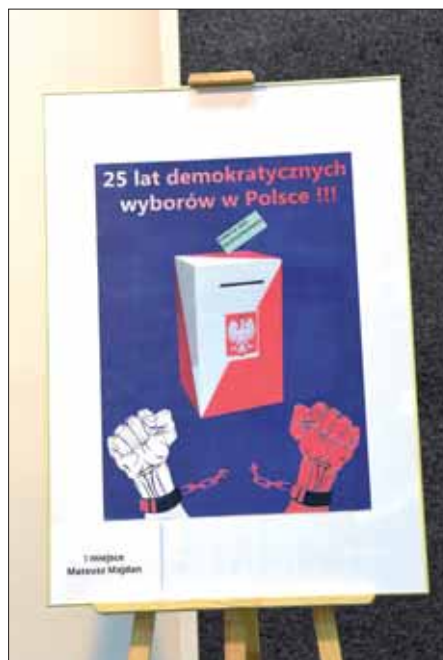
marca 1952 r. Jednym z ważnych celów twórców ŚDW była i jest w dalszym ciągu edukacja młodych wyborców. Uznając za swój obowiązek stałej realizacji celów twórców Światowego Dnia Wyborów jako Komisarz Wyborczy w Zamościu podjęłam wspólnie z Dyrektorem Delegatury Krajowego Biura Wyborczego w Zamościu Anną Chrzan inicjatywę edukacyj-

wystąpień znawców prawa wyborczego w Polsce i twórców tego prawa. Zastępca Przewodniczącego Państwowej Komisji Wyborczej - Sędzia Sądu Najwyższego Wiesław Koziol podczas obchodów X Światowego Dnia Wyborów w Zamościu przybliżył wiedzę na temat udziału Sądu Najwyższego w kontroli procesu wyborczego w Polsce a XI Światowy Dzień Wyborów uświetnił wystąpieniem będącym refleksjami o roku wyborczym 2015 będącym rokiem wyborów Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. „Zamojski Półrocznik Wyborczy” to nasze wydawnictwo ukazujące się od 2015 r., na łamach którego mamy możliwość i wielką przyjemność publikowania wszystkich wystąpień o tematyce wyborczej prezentowanych w poszczególnych latach podczas Konferencji z okazji Światowego Dnia Wyborów, wystąpień i referatów tematycznych związanych z wydarzeniami wyborczymi i konkretnymi wyborami.

wyborczych ogólnopolskich i lokalnych starając się zainteresować treścią i formą przekazu każdego wyborcy. Staramy się by nasze wyborcze czasopismo docierało do jak najszerszego kręgu czytelników, dlatego też obok bibliotek, sądów, prokuratur, wyższych uczelni, szkół ponadgimnazjalnych adresujemy je do urzędów miast i gmin z obszaru właściwości Komisarzy Wyborczych w Zamościu. „Zamojski Półrocznik Wyborczy” jest też dostępny na stronie internetowej Delegatury Krajowego Biura Wyborczego w Zamościu.

Dzięki przychylności Przewodniczącego Państwowej Komisji Wyborczej Wojciecha Hermelińskiego i Szefa Krajowego Biura Wyborczego Beaty Tokaj mamy możliwość popularyzacji prawa wyborczego na łamach swojego wydawnictwa, w którym obok artykułów o problematyce wyborczej zamieszczamy informacje o wszystkich wydarzeniach

O Światowym Dniu Wyborów informujemy także dzięki przychylności lokalnych mediów na łamach lokalnej telewizji, radia i prasy oraz portali internetowych.

Nadto wydawcy kalendarzy jak i właściciele zamojskich drukarni podjęli naszą inicjatywę popularyzacji Święta Wyborów poprzez zamieszczanie w swoich kalendarzach informacji o dacie Światowego Dnia Wyborów.

Kolekcja Plakatu Wyborczego - fragment ekspozycji pt. *Wybory Dawniej i Dziś*.

Z przekazem o wyborach i formach głosowania staramy się docierać do wszystkich wyborców. Edukację i informację wyborczą kierujemy nie tylko do młodego wyborcy lecz do wyborców o różnym przekroju wiekowym.

Rozrzeczyliśmy w 2016 roku krąg uczestników wykładów i konferencji traktujących o wyborach o słuchaczy Uniwersytetów Trzeciego Wieku w Zamościu i Tomaszowie Lubelskim. Pozostaję z nadzieją, że XII Światowy Dzień Wyborów w Zamościu w dniu 2 lutego 2017 roku będzie wyjątkową lekcją prawa wyborczego i Świętem Demokracji wszystkich obywateli naszego kraju.

Wręczenie nagród i wyróżnień laureatom Konkursu Plastycznego na Plakat Wyborczy 2016 r.

KALENDARIUM

czynności Komisarza Wyborczego w Zamościu

w okresie: lipiec - grudzień 2016 roku

4 lipca 2016 r.

- Postanowienie Nr 36/16 Komisarza Wyborczego w Zamościu w sprawie powołania Gminnej Komisji Wyborczej w Skierbieszowie w wyborach uzupełniających do Rady Gminy w Skierbieszowie zarządzonych na dzień 28 sierpnia 2016 r.

15 lipca 2016 r.

- Postanowienie Nr 37/16 w sprawie przyjęcia zawiadomienia dokonanego przez pełnomocnika wyborczego o utworzeniu komitetu wyborczego wyborców pod nazwą Komitet Wyborczy Wyborców Razem dla Goraja w celu zgłaszania kandydatów na radnego w wyborach uzupełniających do Rady Gminy Goraj, zarządzonych na dzień 25 września 2016 r.

1 sierpnia 2016 r.

- Postanowienie Nr 38/16 w sprawie powołania Gminnej Komisji Wyborczej w Goraju w wyborach uzupełniających do Rady Gminy Goraj zarządzonych na dzień 25 września 2016 r.

16 sierpnia 2016 r.

- Postanowienie Nr 39/16 w sprawie stwierdzenia wygaśnięcia mandatu radnego Rady Gminy Terespol Marka Wolanina, w okręgu wyborczym nr 6, z listy nr 1 Komitet Wyborczy PSL, w związku z pisemnym zrzeczeniem się mandatu.

- Postanowienie Nr 40/2016 w sprawie przyjęcia sprawozdania finansowego Komitetu Wyborczego Wyborców Przyjazna Gmina - Uchanie o przychodach, wydatkach i zobowiązaniach finansowych komitetu wyborczego w wyborach uzupełniających do Rady Gminy w Uchaniach, przeprowadzonych w dniu 8 maja 2016 r.

- Postanowienie Nr 41/2016 w sprawie przyjęcia sprawozdania finansowego Komitetu Wyborczego Wy-

borców Rozwój Uchań o przychodach, wydatkach i zobowiązaniach finansowych komitetu wyborczego w wyborach uzupełniających do Rady Gminy w Uchaniach, przeprowadzonych w dniu 8 maja 2016 r.

- Postanowienie Nr 42/2016 w sprawie przyjęcia sprawozdania finansowego Komitetu Wyborczego Wyborców Praworządni i Solidarni o przychodach, wydatkach i zobowiązaniach finansowych komitetu wyborczego w wyborach uzupełniających do Rady Gminy w Uchaniach, przeprowadzonych w dniu 8 maja 2016 r.

29 sierpnia 2016 r.

- Obwieszczenie Komisarza Wyborczego w Zamościu o wynikach wyborów uzupełniających do Rady Gminy Skierbieszów przeprowadzonych w dniu 28 sierpnia 2016 r.

5 września 2016 r.

- Postanowienie Nr 43/16 w sprawie przyjęcia zawiadomienia dokonanego przez pełnomocnika wyborczego o utworzeniu komitetu wyborczego wyborców pod nazwą Komitet Wyborczy Wyborców Tereszpol Zaorenda w celu zgłaszania kandydatów na radnego w wyborach uzupełniających do Rady Gminy Tereszpol, zarządzonych na dzień 13 listopada 2016 r.

19 września 2016 r.

- Postanowienie Nr 44/2016 w sprawie powołania Gminnej Komisji Wyborczej w Tereszpolu w wyborach uzupełniających do Rady Gminy w Tereszpolu zarządzonych na dzień 13 listopada 2016 r.

26 września 2016 r.

- Obwieszczenie Komisarza Wyborczego w Zamościu o wynikach wyborów uzupełniających do Rady Gminy Goraj przeprowadzonych w dniu 25 września 2016 r.

6 października 2016 r.

- Postanowienie Nr 45/2016 w sprawie przyjęcia sprawozdania finansowego Komitetu Wyborczego Wyborców Zofii Gontar o przychodach, wydatkach i zobowiązaniach finansowych komitetu wyborczego w wyborach uzupełniających do Rady Gminy Werbkowice, przeprowadzonych w dniu 29 maja 2016 r.

- Postanowienie Nr 46/2016 w sprawie przyjęcia sprawozdania finansowego Komitetu Wyborczego Wyborców Mariusza Bałakuta o przychodach, wydatkach i zobowiązaniach finansowych komitetu wyborczego w wyborach uzupełniających do Rady Gminy Werbkowice przeprowadzonych w dniu 29 maja 2016 r.

- Postanowienie Nr 47/2016 w sprawie przyjęcia sprawozdania finansowego Komitetu Wyborczego Wyborców Danuta Muzyczka o przychodach, wydatkach i zobowiązaniach finansowych komitetu wyborczego w wyborach uzupełniających do Rady Gminy Werbkowice przeprowadzonych w dniu 29 maja 2016 r.

- Postanowienie Nr 48/2016 w sprawie przyjęcia sprawozdania finansowego Komitetu Wyborczego Wyborców Łukasza Kotwicy o przychodach, wydatkach i zobowiązaniach finansowych komitetu wyborczego w wyborach uzupełniających do Rady Gminy Werbkowice przeprowadzonych w dniu 29 maja 2016 r.

- Postanowienie Nr 49/2016 r. w sprawie rozwiązania Gminnej Komisji Wyborczej w Werbkowicach powołanej do przeprowadzania wyborów uzupełniających do Rady Gminy w Werbkowicach zarządzonych na dzień 29 maja 2016 r.

- Postanowienie Nr 50/2016 r. w sprawie rozwiązania Gminnej Komisji Wyborczej w Uchaniach powołanej do przeprowadzania wyborów uzupełniających do Rady Gminy w Uchaniach zarządzonych na dzień 8 maja 2016 r.

- Postanowienie Nr 51/2016 w sprawie przyjęcia sprawozdania finansowego Komitetu Wyborczego Wyborców Lecha Bojko o przychodach, wydatkach i zobowiązaniach finansowych komitetu wyborczego w wyborach uzupełniających do Rady Gminy Werbkowice, przeprowadzonych w dniu 29 maja 2016 r.

7 października 2016 r.

- Postanowienie Nr 43/1/16 w sprawie sprostowania postanowienia Nr 43/16 z dnia 5 września 2016 r. w sprawie przyjęcia zawiadomienia dokonanego przez pełnomocnika wyborczego o utworzeniu komitetu wyborczego wyborców pod nazwą komitet Wyborczy Wyborców Tereszpol Zaorenda w celu zgłaszania kandydatów na radnego w wyborach uzupełniających do Rady Gminy Tereszpol, zarządzonych na dzień 13 listopada 2016 r.

14 listopada 2016 r.

- Obwieszczenie Komisarza Wyborczego w Zamościu o wynikach wyborów uzupełniających do Rady Gminy Tereszpol przeprowadzonych w dniu 13 listopada 2016 r.

24 listopada 2016 r.

- Postanowienie Nr 52/16 w sprawie stwierdzenia wygaśnięcia mandatu radnego Rady Gminy Batorz Jarosława Grzegorza Nieściura, w okręgu wyborczym nr 3, z listy nr 3 KW Prawo i Sprawiedliwość, w związku ze śmiercią radnego.

28 listopada 2016 r.

- Postanowienie Nr 53/2016 w sprawie przyjęcia sprawozdania finansowego Komitetu Wyborczego Wyborców Białowody o przychodach, wydatkach i zobowiązaniach finansowych komitetu wyborczego w wyborach uzupełniających do Rady Gminy Uchanie, przeprowadzonych w dniu 19 czerwca 2016 r.

- Postanowienie Nr 54/2016 w sprawie przyjęcia sprawozdania finansowego Komitetu Wyborczego Wyborców Jedność o przychodach, wydatkach i zobowiązaniach finansowych komitetu wyborczego w wyborach uzupełniających do Rady Gminy Uchanie, przeprowadzonych w dniu 19 czerwca 2016 r.

8 grudnia 2016 r.

- Postanowienie Nr 55/2016 w sprawie przyjęcia zawiadomienia dokonanego przez pełnomocnika wyborczego o utworzeniu komitetu wyborczego wyborców pod nazwą Komitet Wyborczy Wyborców „Roztocze” w celu zgłaszania kandydatów na radnego w wyborach uzupełniających do Rady Gminy Batorz, zarządzonych na dzień 19 lutego 2017 r.

20 grudnia 2016 r.

- Postanowienie Nr 56/2016 w sprawie powołania Gminnej Komisji Wyborczej w Batorzu w wyborach uzupełniających do Rady Gminy w Batorzu zarządzonych na dzień 19 lutego 2017 r.

Opracowała: *Zanetta Sowa*

KALENDARZ WYDARZEŃ

Państwowa Komisja Wyborcza uchwałą z dnia 5 września 2016 roku przyznała Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej im. Szymona Szymonowica w Zamościu Medal okolicznościowy PKW *Iudices Electionis Custodes* za wieloletnią współpracę w zakresie upowszechniania przepisów prawa wyborczego wśród młodzieży akademickiej w ramach współpracy z Komisarzem Wyborczym w Zamościu i Delegaturą Krajowego Biura Wyborczego w Zamościu.

W imieniu Państwowej Komisji Wyborczej Medal okolicznościowy wraz z listem gratulacyjnym wręczyła Komisarz Wyborczy w Zamościu Teresa Renata Bodys w dniu 12 października 2016 r. podczas uroczystej Inauguracji Roku Akademickiego Szkoły 2016/2017.

Rector i Senat
Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej
im. Szymona Szymonowica w Zamościu
mają zaszczyt zaprosić na

Inaugurację Roku Akademickiego 2016/2017;
która odbędzie się 12 października 2016 r. o godz. 11.00
w auli Instytutu Przyrodniczo-Technicznego PWSZ w Zamościu, ul. Zamojskiego 64

Program Uroczystości

- Hymn Państwowy
- Przekazanie insigniów władzy rektorskiej
- Wystąpienie J.M. Rektora PWSZ w Zamościu dr hab. Andrzeja Sambródzkiego
- Wypowiedzenie lauru „Zasłużony dla Uczelni”
- Inauguracyjna studencka Tróka
- Wystąpienie przedstawicieli studentów
- Śpiewy „Młoty Polonia”
- Wykład inauguracyjny: „Aktualne problemy zabezpieczenia społecznego”
prof. dr hab. Gertruda Ułasinska, Prezes Związku Uczestników Społecznych
- Śpiewnik „Ojciec”

Po zakończeniu uroczystości inauguracyjnych
serdecznie zapraszamy na spotkanie okolicznościowe w auli

Za wszelkich organizacyjnych, prosimy o potwierdzenie obecności i
telefonicznie lub drogą mailową tel. 84/638 34 44, e-mail: rektor@pwsz.zamojski.pl

**PRZEWODNICZĄCY
PAŃSTWOWEJ KOMISJI WYBORCZEJ**

**SZEF
KRAJOWEGO BIURA WYBORCZEGO**

Warszawa, dnia 5 września 2016 r.

Jego Magnificencja

Prof. dr hab. Waldemar MARTYN

Rektor

Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej

im. Szymona Szymonowica

w Zamościu

Szanowny Panie Rektorze,

Państwowa Komisja Wyborcza pragnie złożyć na ręce Pana Profesora serdeczne podziękowania dla Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Szymona Szymonowica w Zamościu za wieloletnią współpracę z Komisarzem Wyborczym i Delegaturą Krajowego Biura Wyborczego w Zamościu w zakresie upowszechniania przepisów prawa wyborczego wśród młodzieży akademickiej.

Podziękowania składamy również dla kadry dydaktycznej uczelni oraz samorządu studentów, którzy propagują wiedzę wyborczą poprzez organizowanie różnorodnych spotkań, odczytów i zajęć warsztatowych.

Jesteśmy przeświadczeni, że współpraca pomiędzy naszymi jednostkami w dalszym ciągu będzie układała się pomyślnie.

Proszę przyjąć wyrazy szacunku i najlepsze życzenia wraz z okolicznościowym medalem Państwowej Komisji Wyborczej.

B. Tokaj
Beata Tokaj

Wojciech Hermeliński
Wojciech Hermeliński

W drugim półroczu 2016 roku Komisarz Wyborczy w Zamościu oraz Dyrektor Delegatury Krajowego Biura Wyborczego w Zamościu podjęli inicjatywę rozszerzenia zakresu edukacji wyborczej o młodzież Wyższej Szkoły Humanistyczno - Ekonomicznej im. Jana Zamoyskiego w Zamościu oraz słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Zamościu i Tomaszowie Lubelskim.

W dniu 14 grudnia 2016 r. Anna Chrzan Dyrektor Delegatury Krajowego Biura Wyborczego w Zamościu zainaugurowała realizację programu edukacyjnego skierowanego do studentów Wyższej Szkoły Humanistyczno - Ekonomicznej w Zamościu wykładem na temat podstawowych instytucji prawa wyborczego. Na 2017 rok władze Uczelni wspólnie z Komisarzem Wyborczym w Zamościu Teresą Renatą Bodys uzgodniły cykl spotkań Komisarza Wyborczego w Zamościu z młodzieżą tej Uczelni.

KRAJOWE BIURO WYBORCZE
DELEGATURA W ZAMOŚCIU
UWAGA
p. A. Bodys
Nr ref. 698

WSE
WYŻSZA SZKOŁA EKONOMICZNA

Podziękowanie

W imieniu władz **Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej im. Jana Zamoyskiego z siedzibą w Zamościu** oraz młodzieży akademickiej składam podziękowania dla **Pani Anny Chrzan** - Dyrektora Delegatury Krajowego Biura Wyborczego w Zamościu za przeprowadzenie w dniu 14 grudnia 2016r. wykładu na temat funkcjonowania prawa wyborczego w Polsce oraz dla **Pani Teresy Bodys** - Komisarza Wyborczego w Zamościu za podjęcie inicjatywy cyklicznych spotkań z naszymi studentami w zakresie przeprowadzania wyborów do Sejmu RP i Senatu RP, Parlamentu Europejskiego oraz wszystkich szczebli organów samorządowych.

KANCLERZ
mgr Ewa Lipczyńska

Zamość 15 grudnia 2016r.

Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna im. Jana Zamoyskiego z siedzibą w Zamościu
Koszary 8, 22-400 Zamość
Tel./fax (84) 630-82-00
e-mail: kancelaria@wsehe.zamosc.pl
www.wsehe.zamosc.pl

Lublin 2 listopada 2016 r.

Pani
Anna Chrzan
Dyrektor Delegatury
KBW w Zamościu

Pani
Teresa Renata Bodys
Komisarz Wyborczy
w Zamościu

Szanowna Pani Komisarz, Szanowna Pani Dyrektor

Pragnę Państwu serdecznie podziękować za przesłany egzemplarz publikacji „Zamojskiego Półrocznika Wyborczego”.

Publikacja zawiera niezwykle interesujące materiały o wydarzeniach wyborczych oraz tak ważnym dla demokratycznego prawa wyborczego jubileuszu ćwierćwiecza. Pismo stanowi cenne źródło wiedzy oraz informacji związanych z zakresem zadań i problematyki wyborczej, a także regulacjami prawnymi na przestrzeni 25 lat funkcjonowania stałych organów wyborczych w Polsce.

Gratulując całemu Zespołowi Autorskiemu tego wydawnictwa, życzę dalszych osiągnięć oraz sukcesów w promowaniu oraz informowaniu o działaniach i inicjatywach regionalnych i krajowych, służących umacnianiu postaw oraz edukacji obywatelskiej.

M. poważam

DYREKTOR
DEPARTAMENTU POLITYKI REGIONALNEJ

[Signature]
BOGDAN KAWAŁKO

Warszawa, 9 maja 2016 r.

Szanowna Pani Sędzia
Teresa Renata BODYS
Komisarz Wyborczy

Szanowna Pani
Anna CHRZAN
Dyrektor Delegatury
Krajowego Biura Wyborczego

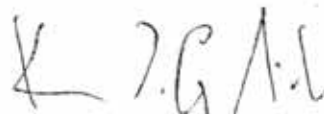
Zamość

Szanowne Panie!

Bardzo serdecznie dziękuję za zaproszenie mnie do udziału w otwarciu wystawy „Wybory Dawniej i Dziś”, jednakże z przykrością muszę zrezygnować z przyjazdu do Zamościa i uczestnictwa w wydarzeniu wpisującym się w przypadające w tym roku obchody 25 - lecia demokratycznego prawa wyborczego i organów wyborczych w Polsce.

Nie mogąc bezpośrednio, tą drogą pragnę wyrazić jeszcze raz podziw i uznanie za pasję i wielkie zaangażowanie Pani Komisarz w wypełnianiu, przy udziale Pani Dyrektor i pracowników Delegatury Krajowego Biura Wyborczego, misji informacyjno-edukacyjnej o prawie wyborczym nie tylko wśród wyborców i podmiotów instytucjonalnie uczestniczących w wyborach, ale także wśród młodzieży wkraczającej w wiek wyborczy. Służą temu niewątpliwie takie przedsięwzięcia i wydarzenia jak regionalne obchody Światowego Dnia Wyborów i towarzyszące im konkursy dla młodzieży szkolnej na plakat wyborczy, wydawnictwo „Zamojski Półrocznik Wyborczy”, czy ostatnia inicjatywa w postaci wystawy o wyborach.

Proszę przyjąć wyrazy głębokiego szacunku wraz z życzeniami sukcesów w działalności zawodowej i pomyślności w życiu osobistym.

Kazimierz W. Czaplicki
Sekretarz Państwowej Komisji Wyborczej
Kierujący Krajowym Biurem Wyborczym
w latach 1991 - 2014

WYBRANE AKTY PRAWNE REGULUJĄCE PROBLEMATYKĘ WYBORÓW I REFERENDÓW

obowiązujące na dzień 31 grudnia 2016 r.

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.
2. Konwencja Ochrony Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 20 marca 1952 r.
Dz. U. z 1995 r. Nr 36, poz. 175
3. Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych z dnia 13 grudnia 2006 r.
Dz. U. z 2012 r. poz. 1169
4. Kodeks Dobrych Praktyk w Sprawach Wyborczych (Code of Good Practice in Electoral Matters)
CDL-AD (2002) 023
5. Kodeks Dobrych Praktyk w Sprawach Referendum (Code of Good Practice on Referendums)
CDL-AD (2007) 008
6. Dyrektywa Rady 93/109/WE z dnia 6 grudnia 1993 r. ustanawiająca szczegółowe warunki wykonywania prawa głosowania i kandydowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego przez obywateli Unii mających miejsce zamieszkania w Państwie Członkowskim, którego nie są obywatelami
Dz. U. UE L. 329 z 30.12.1993 r., z późn. zm
7. Dyrektywa Rady 94/80/WE z dnia 19 grudnia 1994 r. ustanawiająca szczegółowe warunki wykonywania prawa głosowania i kandydowania w wyborach lokalnych przez obywateli Unii mających miejsce zamieszkania w Państwie Członkowskim, którego nie są obywatelami, Dz. U. UE L. 368 z 31.12.1994 r.

USTAWY WYBORCZE I REFERENDALNE

8. Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. - Kodeks wyborczy.
Dz. U. z 2011 r., Nr 21, poz. 112, z późn. zm.

9. Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. - Przepisy wprowadzające ustawę Kodeks wyborczy.
Dz. U. z 2011 r., Nr 21, poz. 113, z późn. zm.
10. Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o referendum ogólnokrajowym.
Dz. U. z 2003 r., Nr 57, poz. 507, tekst jednolity - Dz. U. z 2015 r., poz. 318
11. Ustawa z dnia 15 września 2000 r. o referendum lokalnym.
Dz. U. z 2000 r., Nr 88, poz. 985, tekst jednolity - Dz. U. z 2016 r., poz. 400
12. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym.
Dz. U. z 1990 r., Nr 16, poz. 95, tekst jednolity - Dz. U. z 2016 r., poz. 446
13. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym.
Dz. U. z 1998 r., Nr 91, poz. 578, tekst jednolity - Dz. U. z 2015 r., poz. 1445
14. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa.
Dz. U. z 1998 r., Nr 91, poz. 576, tekst jednolity - Dz. U. z 2016 r., poz. 486
15. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych.
Dz. U. z 1997 r., Nr 98, poz. 604, tekst jednolity - Dz. U. z 2011 r., Nr 155, poz. 924, z późn. zm.
16. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach.
Dz. U. z 1983 r., Nr 38, poz. 173, tekst jednolity - Dz. U. z 2015 r., poz. 1446, z późn. zm.
17. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.
Dz. U. z 2003 r., Nr 96, poz. 873, tekst jednolity - Dz. U. z 2016 r., poz. 239, z późn. zm.
18. Ustawa z dnia 23 listopada 2012 r. Prawo pocztowe.
Dz. U. z 2012 r., poz. 1529, tekst jednolity - Dz. U. z 2016 r., poz. 1113.
19. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych.
Dz. U. z 2009 r., Nr 157, poz. 1240, tekst jednolity - Dz. U. z 2016 r., poz. 1870, z późn. zm.

PRZEPISY WYKONAWCZE

I. REJESTR I SPIS WYBORCÓW

20. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie rejestru wyborców oraz trybu przekazywania przez Rzeczpospolitą Polską innym państwom członkowskim Unii Europejskiej danych zawartych w tym rejestrze.
Dz. U. z 2011 r., Nr 158, poz. 941, z późn. zm.

21. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie zapewnienia Państwowej Komisji Wyborczej wykonywania zadań związanych z nadzorem nad prowadzeniem rejestru wyborców i sporządzaniem spisów wyborców.
Dz. U. z 2011 r., Nr 158, poz. 943

22. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 sierpnia 2011 r. w sprawie zawiadamiania gmin o osobach pozbawionych prawa wybierania.
Dz. U. z 2011 r., Nr 184, poz. 1091

23. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 grudnia 2014 r. w sprawie spisu wyborców.
Dz. U. z 2015 r., poz. 5

24. Rozporządzenie Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 13 marca 2015 r. w sprawie spisu wyborców przebywających za granicą.
Dz. U. z 2015 r., poz. 384

25. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury i Rozwoju z dnia 21 kwietnia 2015 r. w sprawie spisu wyborców dla obwodów głosowania utworzonych na polskich statkach morskich.
Dz. U. z 2015 r., poz. 586

26. Rozporządzenie Ministra Administracji i Cyfryzacji z dnia 29 lipca 2015 r. w sprawie spisu osób uprawnionych do udziału w referendum ogólnokrajowym.
Dz. U. z 2015 r., poz. 1086

27. Rozporządzenie Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 29 lipca 2015 r. w sprawie spisu osób uprawnionych do udziału w referendum przebywających za granicą.
Dz. U. z 2015 r., poz. 1099

28. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 30 kwietnia 2003 r. w sprawie sposobu sporządzania i aktualizacji spisu osób uprawnionych do udziału w referendum ogólnokrajowym dla obwodów głosowania utworzonych na polskich statkach morskich.
Dz. U. z 2003 r., Nr 74, poz. 669, z późn. zm.

II. OBWODY GŁOSOWANIA I LOKALE WYBORCZE

29. Rozporządzenie Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 27 marca 2015 r. w sprawie utworzenia obwodów głosowania w wyborach Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej dla obywateli polskich przebywających za granicą.
Dz. U. z 2015 r., poz. 471

30. Rozporządzenie Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 22 września 2015 r. w sprawie utworzenia obwodów głosowania w wyborach do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej dla obywateli polskich przebywających za granicą.
Dz. U. z 2015 r., poz. 1459

31. Rozporządzenie Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 16 kwietnia 2014 r. w sprawie utworzenia obwodów głosowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej dla obywateli polskich przebywających za granicą.
Dz. U. z 2014 r., poz. 509 z późn. zm.

32. Rozporządzenie Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 7 sierpnia 2015 r. w sprawie utworzenia obwodów głosowania w referendum ogólnokrajowym dla obywateli polskich przebywających za granicą.
Dz. U. z 2015 r., poz. 1145

33. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 29 lipca 2011 r. w sprawie lokali obwodowych komisji wyborczych dostosowanych do potrzeb wyborców niepełnosprawnych.
Dz. U. z 2011 r., Nr 158, poz. 938

34. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 15 lipca 2011 r. w sprawie szczegółowych wymagań w zakresie ochrony lokali obwodowych komisji wyborczych w czasie przerwy w głosowaniu.
Dz. U. z 2011 r., Nr 158 poz. 939

35. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 28 sierpnia 2014 r. w sprawie szczegółowych wymagań w zakresie ochrony lokali obwodowych komisji wyborczych w czasie przerwy w głosowaniu spowodowanej nadzwyczajnymi wydarzeniami.
Dz. U. z 2014 r., poz. 1152

36. Rozporządzenie Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 23 lutego 2015 r. w sprawie szczegółowych wymagań oraz obowiązków konsula w zakresie ochrony lokalu wyborczego w czasie przerwy w głosowaniu.
Dz. U. z 2015 r., poz. 292

37. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury i Rozwoju z dnia 21 kwietnia 2015 r. w sprawie szczegółowych wymagań oraz obowiązków kapitana polskiego statku morskiego w zakresie ochrony lokalu wyborczego w czasie przerwy w głosowaniu spowodowanej nadzwyczajnymi wydarzeniami.
Dz. U. z 2015 r., poz. 576

38. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 kwietnia 2003 r. w sprawie ochrony lokali obwodowych komisji do spraw referendum ogólnokrajowego w czasie przerwy w głosowaniu.
Dz. U. z 2003 r., Nr 75, poz. 677

39. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 21 marca 2016 r. w sprawie wzorów urn wyborczych.
M. P. z 2016 r., poz. 312, z późn. zm.

III. ORGANY WYBORCZE I REFERENDALNE

40. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 21 marca 2011 r. w sprawie regulaminu Państwowej Komisji Wyborczej.
M. P. z 2011 r., Nr 26, poz. 286, z późn. zm.

41. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 17 lutego 2014 r. w sprawie określenia właściwości terytorialnej komisarzy wyborczych, właściwości rzeczowej w zakresie wykonywania czynności o charakterze ogólnowojezickim oraz trybu pracy komisarzy wyborczych.
M. P. z 2014 r., poz. 185

42. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 11 kwietnia 2011 r. w sprawie powoływania obwodowych komisji wyborczych w obwodach głosowania utworzonych w kraju, w wyborach do Sejmu Rze-

czypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej oraz do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej.

M. P. z 2011 r., Nr 30, poz. 345, z późn. zm.

43. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 16 września 2015 r. w sprawie trybu i terminu powoływania obwodowych komisji wyborczych w obwodach głosowania utworzonych za granicą.

M. P. z 2015 r., poz. 927

44. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 16 września 2015 r. w sprawie trybu i terminu powoływania obwodowych komisji wyborczych w obwodach głosowania utworzonych na polskich statkach morskich.

M. P. z 2015 r., poz. 926

45. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 kwietnia 2003 r. w sprawie sposobu zgłaszania kandydatów do obwodowych komisji do spraw referendum w referendum ogólnokrajowym oraz powoływania komisji.

Dz. U. z 2003 r., Nr 74, poz. 671, z późn. zm.

46. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 6 lipca 2015 r. w sprawie trybu i terminu powoływania obwodowych komisji do spraw referendum w obwodach głosowania utworzonych za granicą w referendum ogólnokrajowym.

M. P. z 2015 r., poz. 633

47. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 6 lipca 2015 r. w sprawie trybu i terminu powoływania obwodowych komisji do spraw referendum w obwodach głosowania utworzonych na polskich statkach morskich w referendum ogólnokrajowym.

M. P. z 2015 r., poz. 632

48. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 25 sierpnia 2014 r. w sprawie sposobu zgłaszania kandydatów na członków komisji wyborczych, wzoru zgłoszenia oraz zasad powoływania terytorialnych komisji wyborczych i obwodowych komisji wyborczych w wyborach do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz w wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast.

M. P. z 2014 r., poz. 783, z późn. zm.

49. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 9 lutego 2015 r. w sprawie regulaminów okręgowych i obwodowych komisji wyborczych powołanych do przeprowadzenia wyborów Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

M. P. z 2015 r., poz. 227

50. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 3 września 2015 r. w sprawie regulaminów okręgowych i obwodowych komisji wyborczych powołanych do przeprowadzenia wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.

M. P. z 2015 r., poz. 830

51. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 27 stycznia 2014 r. w sprawie regulaminów okręgowych, rejonowych i obwodowych komisji wyborczych powołanych do przeprowadzenia wyborów do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej.

M. P. z 2014 r., poz. 133

52. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 25 sierpnia 2014 r. w sprawie regulaminów terytorialnych i obwodowych komisji wyborczych powołanych do przeprowadzenia wyborów do rad gmin,

rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast.

M. P. z 2014 r., poz. 789

53. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 6 lipca 2015 r. w sprawie regulaminu obwodowych komisji do spraw referendum powołanych do przeprowadzenia referendum ogólnokrajowego.

M. P. z 2015 r., poz. 631

54. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 23 lutego 2015 r. w sprawie wzorów pieczęci komisji wyborczych powoływanych w wyborach Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

M. P. z 2015 r., poz. 254

55. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 9 maja 2011 r. w sprawie wzorów pieczęci okręgowych i obwodowych komisji wyborczych powołanych w celu przeprowadzenia wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.

M. P. z 2011 r., Nr 35, poz. 416, z późn. zm.

56. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 27 stycznia 2014 r. w sprawie wzorów pieczęci komisji wyborczych powoływanych w wyborach do Parlamentu Europejskiego.

M. P. z 2014 r., poz. 129

57. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 11 sierpnia 2014 r. w sprawie wzorów pieczęci komisji wyborczych powoływanych w wyborach do organów jednostek samorządu terytorialnego.

M. P. z 2014 r., poz. 686

58. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 17 kwietnia 2003 r. w sprawie wzorów pieczęci obwodowych komisji do spraw referendum, powołanych do przeprowadzenia referendum ogólnokrajowego.

M. P. z 2003 r. Nr 20, poz. 304

59. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 14 marca 2011 r. w sprawie należności pieniężnych przysługujących członkom komisji wyborczych i osobom powołanym w skład inspekcji w wyborach do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej i Parlamentu Europejskiego oraz sposobu dokumentowania dni zwolnienia od pracy.

M. P. z 2011 r., Nr 23, poz. 252

60. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 28 lipca 2014 r. w sprawie należności pieniężnych przysługujących członkom komisji wyborczych i osobom powołanym w skład inspekcji w wyborach do organów jednostek samorządu terytorialnego.

M. P. z 2014 r., poz. 651

61. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 kwietnia 2003 r. w sprawie należności pieniężnych przysługujących członkom obwodowych komisji do spraw referendum w referendum ogólnokrajowym oraz trybu udzielania im dni wolnych od pracy.

Dz. U. z 2003 r., Nr 75, poz. 676 z późn. zm.

62. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 27 stycznia 2014 r. w sprawie określenia obszarów okręgów wyborczych, na których w wyborach do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej okręgowe komisje wyborcze wykonują zadania rejonowych komisji wyborczych, oraz określenia właściwości miejscowej rejonowych komisji wyborczych, ich numerów i siedzib.

M. P. z 2014 r., poz. 128

IV. GŁOSOWANIE KORESPONDENCYJNE I PRZEZ PEŁNOMOCNIKA

63. Rozporządzenie Ministra Administracji i Cyfryzacji z dnia 21 stycznia 2015 r. w sprawie przesyłek w głosowaniu korespondencyjnym w kraju.

Dz. U. z 2015 r., poz.131

64. Rozporządzenie Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 22 września 2015 r. w sprawie przesyłek w głosowaniu korespondencyjnym za granicą.

Dz. U. z 2015 r., poz. 1458

65. Rozporządzenie Ministra Administracji i Cyfryzacji z dnia 20 stycznia 2015 r. w sprawie sposobu prowadzenia oraz aktualizacji wykazu pakietów wyborczych.

Dz. U. z 2015 r., poz. 120

66. Rozporządzenie Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 23 lutego 2015 r. w sprawie wykazu pakietów wyborczych w głosowaniu korespondencyjnym za granicą.

Dz. U. z 2015 r., poz. 293

67. Rozporządzenie Ministra Administracji i Cyfryzacji z dnia 20 stycznia 2015 r. w sprawie trybu odbierania oraz przechowywania kopert zwrotnych dostarczonych przez wyborcę do urzędu gminy przed dniem głosowania.

Dz. U. z 2015 r., poz.119

68. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 22 grudnia 2014 r. w sprawie sposobu postępowania z kopertami zwrotnymi i pakietami wyborczymi w głosowaniu korespondencyjnym w kraju.

M. P. z 2015 r., poz. 37

69. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 27 marca 2015 r. w sprawie sposobu postępowania z kopertami zwrotnymi i pakietami wyborczymi w głosowaniu korespondencyjnym za granicą.

M. P. z 2015 r., poz. 328

70. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 9 lutego 2015 r. w sprawie określenia wzoru i rozmiaru koperty na pakiet wyborczy, koperty zwrotnej, koperty na kartę do głosowania, oświadczenia o osobistym i tajnym oddaniu głosu oraz instrukcji głosowania korespondencyjnego.

M. P. z 2015 r., poz. 211, z późn. zm.

71. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 24 lutego 2014 r. w sprawie warunków technicznych głosowania korespondencyjnego w obwodach głosowania utworzonych za granicą w wyborach do Parlamentu Europejskiego.

M. P. z 2014 r., poz. 194

72. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 29 czerwca 2015 r. w sprawie określenia wzoru i rozmiaru koperty na pakiet referendalny, koperty zwrotnej, koperty na kartę do głosowania, oświadczenia o osobistym i tajnym oddaniu głosu oraz instrukcji głosowania korespondencyjnego w referendum ogólnokrajowym.

M. P. z 2015 r., poz. 618

73. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 28 lipca 2011 r. w sprawie sporządzenia aktu pełnomocnictwa do głosowania w wyborach: do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, do Parlamentu Europejskiego

w Rzeczypospolitej Polskiej, do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego oraz wójtów, burmistrzów i prezydentów miast.

Dz. U. z 2011 r., Nr 158, poz.936 z późn. zm.

V. KAMPANIA WYBORCZA

74. Rozporządzenie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z dnia 12 lipca 2011 r. w sprawie zasad i sposobu łącznego prowadzenia kampanii wyborczej w programach radiowych i telewizyjnych przez komitety wyborcze uprawnione do rozpowszechniania audycji wyborczych w wyborach do Sejmu i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.

Dz. U. z 2011 r., Nr 154 poz. 917

75. Rozporządzenie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z dnia 12 lipca 2011 r. w sprawie trybu postępowania w sprawach nieodpłatnego przedstawiania w programach publicznych nadawców radiowych i telewizyjnych informacji, wyjaśnień i komunikatów Państwowej Komisji Wyborczej oraz komisarzy wyborczych związanych z zarządzonymi wyborami oraz obowiązującymi w danych wyborach przepisami prawnymi.

Dz. U. z 2011 r., Nr 154, poz. 916

76. Rozporządzenie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z dnia 12 lipca 2011 r. w sprawie czasu oraz ramowego podziału czasu przeznaczonego na rozpowszechnianie nieodpłatnie audycji wyborczych, trybu postępowania dotyczącego podziału czasu, zakresu rejestracji oraz sposobu przygotowania i emisji audycji wyborczych w programach publicznej radiofonii i telewizji.

Dz. U. z 2011 r., Nr 154, poz.915 z późn. zm.

77. Rozporządzenie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z dnia 6 lipca 2011 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu przeprowadzania debat przez Telewizję Polską Spółkę Akcyjną.

Dz. U. z 2011 r., Nr 146 poz. 878

78. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12 września 2011 r. w sprawie rejestru zaciągniętych kredytów oraz rejestru wpłat, prowadzonych przez komitety wyborcze.

Dz. U. z 2011 r. Nr 193, poz. 1144

79. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 19 września 2011 r. w sprawie sprawozdania finansowego komitetu wyborczego.

Dz. U. z 2011 r., Nr 198, poz. 1173

80. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 19 lutego 2014 r. w sprawie łącznego sprawozdania finansowego komitetu wyborczego, który zarejestrował kandydata na wójta, burmistrza albo prezydenta miasta.

Dz. U. z 2014 r., poz. 280

VI. KARTY DO GŁOSOWANIA

81. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 26 stycznia 2015 r. w sprawie wzorów kart do głosowania oraz nakładek na karty do głosowania sporządzonych w alfabecie Braille’a, w wyborach Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w 2015 r.

M. P. z 2015 r., poz. 154

82. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 26 stycznia 2015 r. w sprawie wzorów kart do głosowania dla obwodów głosowania utworzonych za granicą i na polskich statkach morskich w wyborach Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w 2015 r.

M. P. z 2015 r., poz. 153

83. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 9 czerwca 2015 r. w sprawie wzorów kart do głosowania oraz nakładek na karty do głosowania sporządzonych w alfabecie Braille'a, w wyborach do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej dla obwodów głosowania utworzonych w kraju.

M. P. z 2015 r., poz. 538

84. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 3 września 2015 r. w sprawie wzorów kart do głosowania w wyborach do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej dla obwodów głosowania utworzonych za granicą i na polskich statkach morskich.

M. P. z 2015 r., poz. 846

85. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 20 stycznia 2014 r. w sprawie wzorów kart do głosowania oraz nakładek na karty do głosowania sporządzonych w alfabecie Braille'a, w wyborach do Parlamentu Europejskiego dla obwodów głosowania utworzonych w kraju.

M. P. z 2014 r., poz. 120

86. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 3 lutego 2014 r. w sprawie wzorów kart do głosowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego dla obwodów głosowania utworzonych za granicą i na polskich statkach morskich.

M. P. z 2014 r., poz. 139

87. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 11 sierpnia 2014 r. w sprawie wzorów kart do głosowania oraz nakładek na karty do głosowania sporządzonych w alfabecie Braille'a, w wyborach do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz w wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast.

M. P. z 2014 r., poz. 734, z późn. zm.

88. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 8 września 2014 r. w sprawie wytycznych dla terytorialnych komisji wyborczych w sprawie sposobu zapisu nazwisk i imion kandydatów oraz skrótów nazw komitetów wyborczych na obwieszczeniach i kartach do głosowania.

M. P. z 2014 r., poz. 807

VII. WZORY PROTOKOŁÓW, ZAŚWIADCZEŃ I INFORMACJI

89. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 26 stycznia 2015 r. w sprawie wzorów protokołów głosowania i protokołu o wynikach głosowania stosowanych w wyborach Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w 2015 r.

M. P. z 2015 r., poz. 159

90. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 23 lutego 2015 r. w sprawie ustalenia wzorów informacji o sposobie głosowania i warunkach ważności głosu w wyborach Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

M. P. z 2015 r., poz. 253

91. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 20 lipca 2015 r. w sprawie wzorów protokołów głosowania i protokołów z wyborów stosowanych w wyborach do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.

M. P. z 2015 r., poz. 746

92. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 20 lipca 2015 r. w sprawie wzorów potwierdzenia zgłoszenia listy kandydatów na posłów i protokołu rejestracji listy kandydatów na posłów oraz potwierdzenia zgłoszenia kandydata na senatora i protokołu rejestracji kandydata na senatora.

M. P. z 2015 r., poz. 698

93. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 16 września 2015 r. w sprawie ustalenia wzorów informacji o sposobie głosowania stosowanej w wyborach do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.

M. P. z 2015 r., poz. 908

94. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 27 stycznia 2014 r. w sprawie wzorów protokołów głosowania stosowanych w wyborach do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej.

M. P. z 2014 r., poz. 144

95. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 17 marca 2014 r. w sprawie wzorów potwierdzenia zgłoszenia listy kandydatów na posłów do Parlamentu Europejskiego i protokołu rejestracji listy kandydatów na posłów do Parlamentu Europejskiego.

M. P. z 2014 r., poz. 244

96. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 17 lutego 2014 r. w sprawie ustalenia wzoru informacji o sposobie głosowania oraz warunkach ważności głosu stosowanej w wyborach do Parlamentu Europejskiego.

M. P. z 2014 r., poz. 180

97. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 9 marca 2015 r. w sprawie wzoru zaświadczenia dla mężów zaufania do obwodowych komisji wyborczych w wyborach do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, w wyborach Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej oraz w wyborach do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej.

M. P. z 2015 r., poz. 278

98. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 6 października 2014 r. w sprawie ustalenia wzorów protokołów, zestawień i zaświadczeń o wyborze sporządzanych przez terytorialne komisje wyborcze w wyborach do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz w wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast.

M. P. z 2014 r., poz. 933, z późn. zm.

99. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 1 września 2014 r. w sprawie ustalenia wzorów protokołów sporządzanych przez obwodowe komisje wyborcze w wyborach do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast.

M. P. z 2014 r., poz. 882, z późn. zm.

100. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 1 września 2014 r. w sprawie ustalenia wzorów potwierdzeń zgłoszenia do rejestracji listy kandydatów na radnych i wzorów protokołów rejestracji listy kan-

dydatów na radnych oraz wzoru potwierdzenia zgłoszenia do rejestracji kandydata na wójta, burmistrza i prezydenta miasta i wzoru protokołu rejestracji kandydata na wójta, burmistrza i prezydenta miasta.
M. P. z 2014 r., poz. 836

101. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 4 sierpnia 2014 r. w sprawie ustalenia wzorów wydawanych przez komisarzy wyborczych potwierdzeń złożenia zawiadomienia o utworzeniu komitetu wyborczego w wyborach do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw.
M. P. z 2014 r., poz. 674

102. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 6 października 2014 r. w sprawie ustalenia wzorów informacji o sposobie głosowania i warunkach ważności głosu w wyborach do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz w wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast.
M. P. z 2014 r., poz. 896

103. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 11 sierpnia 2014 r. w sprawie wzoru zaświadczenia dla męża zaufania wyznaczonego do obwodowej komisji wyborczej w wyborach do organów jednostek samorządu terytorialnego.
M. P. z 2014 r., poz. 701

104. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 20 listopada 2014 r. w sprawie formy obwieszczenia komisarzy wyborczych o wynikach wyborów do rad na obszarze województwa
M. P. z 2014 r., poz. 1096

105. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 6 lipca 2015 r. w sprawie wzorów protokołów głosowania i protokołów o wyniku referendum stosowanych w referendum ogólnokrajowym przez obwodowe komisje do spraw referendum, komisarzy wyborczych oraz Państwową Komisję Wyborczą.
M. P. z 2015 r., poz. 643

106. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 6 lipca 2015 r. w sprawie wzoru zaświadczenia dla mężów zaufania w referendum ogólnokrajowym.
M. P. z 2015 r., poz. 616

107. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 23 listopada 2015 r. w sprawie wzorów informacji o terminie wyborów, godzinach głosowania, sposobie głosowania oraz warunkach ważności głosu, a także o możliwości głosowania korespondencyjnego lub przez pełnomocnika (informacji o wyborach).
M. P. z 2015 r., poz. 1275

VIII. WYBORY W TRAKCIE KADENCJI I REFERENDA LOKALNE

108. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 11 stycznia 2016 r. w sprawie wytycznych dotyczących stosowania uchwał Państwowej Komisji Wyborczej w wyborach uzupełniających do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej IX kadencji.
M. P. z 2016 r., poz. 59

109. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 18 stycznia 2016 r. w sprawie wytycznych dla obwodowych komisji wyborczych dotyczących zadań i trybu przygotowania oraz przeprowadzenia głosowania w wyborach uzupełniających do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.
M. P. z 2016 r. poz. 107

110. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 18 stycznia 2016 r. w sprawie wzoru kart do głosowania oraz nakładek na karty do głosowania sporządzonych w alfabecie Braille’a, w wyborach uzupełniających do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.

M. P. z 2016 r., poz. 85

111. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 22 grudnia 2014 r. w sprawie wytycznych dla komisarzy wyborczych oraz terytorialnych i obwodowych komisji wyborczych, dotyczących przygotowania i przeprowadzania wyborów do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast w toku kadencji w latach 2014–2018.

M. P. z 2015 r., poz. 66, z późn. zm.

112. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 22 grudnia 2014 r. w sprawie ustalenia wzorów urzędowych formularzy oraz druków wyborczych stosowanych w wyborach ponownych, uzupełniających, przedterminowych, wyborach do nowych rad oraz w wyborach przedterminowych i wyborach ponownych wójtów, burmistrzów i prezydentów miast, przeprowadzanych w toku kadencji w latach 2014–2018.

M. P. z 2015 r., poz. 65, z późn. zm.

113. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 7 maja 2012 r. w sprawie wytycznych i wyjaśnień w sprawie referendum lokalnych dotyczących odwołania organów jednostek samorządu terytorialnego.

M. P. z 2012 r., poz. 353, z późn. zm.

114. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 20 czerwca 2016 r. w sprawie wzorów urzędowych formularzy protokołów stosowanych w referendum lokalnym przez terytorialne oraz obwodowe komisje do spraw referendum.

M. P. z 2016 r., poz. 647

115. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 15 stycznia 2001 r. w sprawie wzorów pieczęci wojewódzkich, powiatowych, gminnych i obwodowych komisji do spraw referendum lokalnego.

M. P. z 2001 r., Nr 2, poz. 53

116. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 16 lutego 2001 r. w sprawie wzoru sprawozdania finansowego o źródłach i wysokości pozyskanych funduszy oraz wydatkach poniesionych na cele referendalne.

M.P. z 2001 r., Nr 14, poz. 128

IX. INNE AKTY PRAWNE

117. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 22 lipca 2011 r. w sprawie współdziałania terenowych organów administracji rządowej z Krajowym Biurem Wyborczym.

Dz. U. z 2013 r. Nr 158, poz. 940

118. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 13 listopada 2013 r. w sprawie sposobu przekazywania, przechowywania i udostępniania dokumentów z wyborów.

Dz. U. z 2013 r., poz. 1488

119. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 3 czerwca 2003 r. w sprawie sposobu przekazywania, przechowywania i udostępniania dokumentów z przeprowadzonego referendum ogólnokrajowego.

Dz. U. z 2003 r., Nr 102, poz. 951

120. Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 maja 2011 r. w sprawie obowiązków przełożonych funkcjonariuszy Służby Więziennej związanych z realizacją niektórych uprawnień wyborczych w wyborach do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, w wyborach Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej oraz w wyborach do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej.
M. P. z 2011 r., Nr 44, poz. 479

121. Zarządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie obowiązków przełożonych policjantów, funkcjonariuszy Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej, Biura Ochrony Rządu oraz ratowników oddziałów obrony cywilnej w zakresie zapewnienia realizacji uprawnień wyborczych.
M. P. z 2011 r., Nr 68, poz. 672

122. Zarządzenie nr 34/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 30 czerwca 2011 r. w sprawie obowiązków dowódców jednostek wojskowych w zakresie zapewnienia żołnierzom wykonywania uprawnień wyborczych w wyborach do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, w wyborach Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej oraz w wyborach do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej.
Dz. Urz. MON z 2011 r., Nr 14, poz. 19

Zaktualizował: *Bartłomiej Białowolski*

SPIS TREŚCI

1. Wstęp.	3
2. <i>Jubileusz 25-lecia...</i> - Stefan Jaworski.	4
3. <i>25 lat od...</i> - Ferdynand Rymarz.	9
4. <i>Rola Państwowej komisji Wyborczej i Krajowego Biura Wyborczego w edukacji wyborczej i referendalnej</i> - Beata Tokaj.	12
5. Fundacja Instytutu Rozwoju Regionalnego <i>Sprawozdanie z audytu lokali wyborczych przeprowadzonego w dniach 15 - 16 listopada 2014 r.</i>	18
6. <i>Raport z konferencji „Dialog dla wyborów”</i> - Krajowe Biuro Wyborcze.	33
7. <i>Stanowisko Państwowej Komisji Wyborczej w sprawie sugestii dotyczących wzorów kart do głosowania zawartych w raporcie Fundacji im. Stefana Batorego dotyczących wyników badania karty do głosowania z wyborów do sejmiku województw w 2014 r.</i> - Państwowa Komisja Wyborcza.	39
8. <i>Zmiany na stanowiskach komisarzy wyborczych, dyrektorów Delegatur Krajowego Biura Wyborczego i pełnomocników wyborczych urzędów miast i gmin.</i>	42
9. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 19 października 2016 r. zmieniająca uchwałę w sprawie sposobu zgłaszania kandydatów na członków komisji wyborczych, wzoru zgłoszenia oraz zasad powołania terytorialnych komisji wyborczych i obwodowych komisji wyborczych w wyborach do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m. st. Warszawy oraz w wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast.	44
10. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 7 listopada 2016 r. zmieniająca uchwałę w sprawie wytycznych i wyjaśnień w sprawie referendum lokalnych dotyczących odwołania organów jednostek samorządu terytorialnego.	47
11. Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 7 listopada 2016 r. zmieniająca uchwałę w sprawie wytycznych dla komisarzy wyborczych oraz terytorialnych i obwodowych komisji wyborczych, dotyczących przygotowania i przeprowadzenia wyborów do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m. st. Warszawy oraz w wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast w toku kadencji w latach 2014 - 2018.	48
12. <i>Edukacja wyborcza jako jeden z celów Światowego Dnia Wyborów</i> - Teresa Renata Bodys.	49
13. Kalendarium czynności Komisarza Wyborczego w Zamościu w okresie: lipiec - grudzień 2016 r.	53
14. Kalendarz wydarzeń.	56
15. Wybrane akty prawne regulujące problematykę wyborów i referendum obowiązujących na dzień 31 grudnia 2016 r.	61